

חבל נחלתו

קידושין (לא, ע"ב) **הוא רב אסי דהגמי במגילה** (כב, ע"ב). **דכתן הוה**. ולא בחלקות ישית למו דרב אסי לחוד ורבי אסי לחוד, ולכן באמת מבאר דהבעיא בגמ' דקידושין הנ"ל היתה משום דרב אסי היה כהן. וצ"ע.¹ נראה שהדברים אינם מוכרעים אולם נוטים לכך שהוא אותו אדם בשתי תקופות בחייו – לפני שנסמך ולאחר שנסמך.

היא כדאשכחן בפרק מי שמתו (ברכות יט, ע"ב) דאמר ר' אלעזר בר צדוק, מדלגים היינו ע"ג ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל דאע"ג דרבנן גזרו על כל ארונות טומאה, משום כבוד מלכים לא גזרו וכו', ושוב מצאתי בירושלמי דמס' סנהדרין בפרק כהן גדול (ירושלמי נזיר פ"ז, ה"ח) ומייתי הך עובדא, דמשמע דמשום טומאה דארץ העמים נגעו בה, עכ"ל. ד. ע"ש. הראת לדעת, כי באמת מהרי"ט ס"ל דהאי רב אסי דבגמי

סימן לב

גדולי הדור וסמכותם בהלכה

ברומו של עולם, כגון: המתת-חסד, אם פונדקאית ועוד, רופאים ואפילו רבנים מסתמכים, הלכה למעשה, על פסקי הלכה לקולא הנמצאים במאמרים שכתבו תלמידי חכמים, הגם שפסקים אלה מנוגדים לפסקים ידועים להחמיר של גדולי הדור שליט"א...¹ וכן בפסקי דין ירושלים (דיני ממונות וביורוי יחסין ז לפס"ד עמ' תלו) כתב הרב לוינ': "כבר הזכירו גדולי ישראל ביום ט"ו סיון תשד"מ את כל רושמי הנישואין, שההלכה מחייבת אותם לבדוק את כל המציג תעודת גיור הן מהארץ והן מחו"ל... ומכאן באים לבטל גיורים. ולטענתם גדולי הדור הם המכריעים ומחייבים בפסיקתם, אע"פ שלכאורה לא ברור כלל מה כוחם לקבוע לכל עם ישראל.

הקדמה

ראיתי בהקדמת ספר נשמת אברהם (כרך ד נדפס בתשנ"א) מכתב שכתב הרב ד"ר המחבר (אברהם-סופר אברהם) על סמכותם של גדולי הדור שאין להורות הלכה החולקת על דעתם ובתוך דבריו מביא: "ואמר לי הגר"ש אלישיב שליט"א שאין לחלוק הלכה למעשה על גדול הדור אלא אם כן יש לפוסק ראיה חותכת, כגון גמרא מפורשת, ורק אחרי שהביא את ראיתו לפני אותו גדול שהודה לו. ואם לא ניתן להביא את ראיתו לפני אותו גדול או אם זה אחרי פטירתו של אותו גדול, אז אם ראיתו מקובלת בין פוסקים גדולים אחרים, רק אז מותר לו לפסוק למעשה לפי הבנתו". וממשיך הרב המחבר: "וכמה כואב לי הדבר שבסוגיות רפואיות קשות העומדות

1. לענ"ד השימוש כאן בתואר 'גדולי ישראל' אינו ראוי ולו רק בגלל שהוציא מן הכלל את כל מי שאינו כלול בחותמים על מכתב זה ובהם גדולי גדולים כמו הגר"ע יוסף, הגר"מ אליהו, הגר"ד ליאור, הגר"ז גולדברג ועוד רבנים. ומשמעות הדבר שמפרסמי המכתב בררו להם 'גדולים' שהם

סימן לב – גדולי הדור וסמכותם בהלכה

של גדולי תורה ופסיקה שבדור". לאחר קביעה זו מנסה הרב שרמן להוכיח את קביעתו שאמנם אין לחלוק על פסיקתם של גדולי הדור, ומביא לכך ראיות שונות שידונו להלן.

כיון שטיעון זה התחיל בימינו להפוך לטיעון הלכתי הבא לבטל פסקי הלכה של תלמידי חכמים בכך שהם לא פסקו לפי 'גדולי הדור', ועל כן פסקיהם בטלים ומבוטלים נראה לי שצריך הדבר בירור משורשו.³

שאלה

במה כוחם ההלכתי של גדולי הדור עדיף על רבנים ופוסקים אחרים?

וכן בפסק הלכה של בית הדין הגדול מיום טז אייר תשס"ט מביא הרב אברהם שרמן גילוי דעת מ'מרנן ורבנן גדולי התורה' (לשון הרב שרמן) ומסיק: "הנובע מכך שבנשואי גיורים ומתגיירים הוראתם ופסיקתם של מרנן ורבנן גדולי התורה והפסיקה שבדור, היא המחייבת את בתי הדין², הדיינים והרבנים להורות ולפסוק כמותם, ואין כל תוקף להוראתם ופסיקתם של בתי דין או רבנים שהורו ופסקו בעניינים אלו כשלא בקשו וצדפו לפסיקתם חו"ד והסכמתם של גדולי התורה פוסקי הדור. הוראתם ופסיקתם של אותם בתי דין ורבנים אינה תקיפה גם כלפי קהילתם ומקומם שכן כל ישראל כפופים להוראתם

- מקבלים את דעתם, וכל מי שאינו מסכים לדעתם לא נכלל בחותמים. ובכל החותמים, דומני שאין אף רב מכהן כרב עיר, ולא אב"ד אלא ראשי ישיבות ואדמו"רים בלבד.
2. ביחס לכוונת פסילת כל הגיורים שאינם כדעתם, יעויין בקונטרס שכתבתי בנידון בספרי חבל נחלתו חלק ח סימן כה, וביחס לפירוש קריאת הרבנים מתשד"מ (המאזכרת אף בפסקו הנוכחי של הרב שרמן) יעויין שם פרק ט. ולקמן אתייחס לשאלה: האם פסיקת ההלכה במכתב ההוא מחייבת את רושמי הנישואין.
- אדגיש שלעצם הקביעה שאין לגייר ללא קבלת עול תורה ומצוות ע"י המתגייר מסכימים כל הרבנים וכל בתי הדינים. ועצם הקביעה של בעלי ה'קול הקורא' שבתי דינים מקבלים גרים ללא שקבלו עליהם עול תורה ומצוות – היא הטעיה מכוונת... המחלוקת נסבה על גרים שהתקבלו כבר, והתברר לאחר גיורם שלא קבלו זאת בלב שלם, ולאחר מכן אינם מקיימים מצוות, האם גיורם בטל למפרע או לאו. ועיין בקונטרסי שם שלהלכה ולמעשה כל הגיורים תקפים אפילו התברר שהתגיירו ברמאות.
3. אוסיף את דבריו של המב"ט (סי' קטז) מדברי מהריב"ל וז"ל: "כל חכם הרוצה להשיג על פסק חכם חבירו שהאריך בכתב להטעים דבריו, אינו יכול להשיג על פסקו רק אם ג"כ מברר דבריו בטענות צודקות, אבל בפיטומי מילי בעלמא, לומר שאין הדין כפסקו, אין שומעין לו". ובעל אם הבנים שמחה (הקדמה שניה עמ' לז הוצ' מכוון 'פרי הארץ') הביאם וכתב: "על כן, דברי בספר הנוכחי המה מכוונים רק לאדם הרוצה לידע האמת כאשר הוא, והמה יתנו אוזן קשבת למילי האמורים פה. ואיני אומר קבלו דעתי, אלא רק במשא ומתן של הלכה באתי פה, ומי שירצה לסתור דברי יסתור, רק בראיות מוכחות מדברי חז"ל כאשר אני הבאתי, ואז אתוכח עמו בזה כאשר יד ה' טובה עלי לטובה, אבל אם יבואו אלי בדברים בדויים גרידא בלי ראיות מחז"ל – אין שומעין להם כמבואר במב"ט הנ"ל".

חבל נחלתו

א. מי הם גדולי הדור

עצם השימוש במונח זה אינו פשוט בימינו.

כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' לז):

"עוד נשאלתי לחוות דעתי על המקרה שאחד מגדולי הדור הגיע למקום מסוים וקם אחד ממקבלי פניו ובירך עליו בשם ומלכות ברכת שחלק מחכמתו ליראיו, אי טב עביד.

"הנה אמנם ככה איתא בגמ' בברכות ד' נ"ח ע"א דהרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. וככה נפסק להלכה ברמב"ם פ"י מברכות הי"א, וכן בשו"ע או"ח סי' רכ"ד סעיף ו', ובמפורש לברך בשם ומלכות.

"אבל בכמה דורות שלפנינו היו כבר הרבה מגדולי הפוסקים שהססו מאד אם ישנה עוד באפשרות לברך ברכה זו בשם ומלכות ולא לחוש משום ברכה לבטלה. בספר יוסף אומן (יו"א) שמחברו חי לפני ארבע מאות שנה בסימן ת"נ כותב שהברכה לראיית חכמי ישראל ואו"ה לא כתב כי מעטים מאד בזמנינו מי שראוי לקרותו חכם. ומסיים דאכן מי שרוצה לאומרה בלא שם ומלכות לא הפסיד, וקורא קילוס לזה בספר טהרת המים מע' הב' אות כ"ו ע"ש. וכך כותב במקביל לזה בספר יד הקטנה בה' ברכות במנחת עני בס"ק כ"ה, שנראה פשוט ודאי שדוקא על חכם מופלג אשר הוא לפלא והפלא ללב הרואה (או יש לברך ברכה זו) לכן על גדולי החכמים בסתם יאמר ברוך שחלק כו' בלא שם ומלכות ע"ש.

"ועל מדוכה זאת איזהו חכם שראוי לברך עליו יושב גם הגאון בעל תשובה מאהבה. ומסיים את דבריו בלשון: עכ"ז אני נבוך

מאד אם יש לברך בזה"ז על חכם בשם ומלכות ולא שמעתי מרבתי מימי שהיו מברכים ברכה זו אבל לא שמעתי אין ראוי וצל"ע עכ"ל. והנה ברור שגם אם נקבל את הנחתו בזה שמלא שמעתי אין ראוי אבל סו"ס הא נשאר בצ"ע בזה וא"כ בודאי אין לברך מספק. אבל חוץ מזה פוק חזי בספר פתח הדביר על או"ח סימן רכ"ד אות ו' שנו"נ באריכות גדולה בזה ובדברי התשובה מאהבה הנו', וגם מעיד ובא שמיום שעמד על דעתו לא ראה לחכמי גדולי הדור שהיו מברכין ברכה זו בראיית וקבלת פני חכמים גדולים ועצומים בתורה אפילו על אותם ששמש היה הולך מסוף העולם ועד סופו, וכי, דדבר כזה דהוי הוה ורגיל לא ראינו הוי ראוי. ולכן בסיכום ההלכה סובר דאין לברך ברכה זו בזה"ז, ומוכיח שכן נראה גם מדברי היעב"ץ ז"ל במו"ק וכן הוא גם משמעות ההלך"ט. ורק מהיות טוב נכון לברך בהקבלת פנים בלא הזכרת שם ומלכות עיי"ש.

"גם לרבות בספר חסד לאלפים (להגה"ה בעל פלא יועץ ז"ל) על או"ח סימן רכ"ד אות י"ב, כותב דאפשר דכי היכי דאמר ש אין דין ת"ח בזה"ז לענינים אחרים ה"נ לענין ברכה זו אלא אומר בלי הזכרת שם ומלכות. וכך פוסק בפשיטות גם בספר בן א"ח ש"א פ' עקב אות י"ג דהרואה חכמי ישראל מברך ברוך שחלק מחכמתו ליראיו בלי שם ומלכות. וסתם לפסוק כמותם גם בס' כה"ח סי' רכ"ד ס"ק י"ט ע"ש.

"ובספר יפה ללב ח"א סי' רכ"ד אות ה' נר' דעתו שלא לברך ברכה זו כלל, שכותב בזה"ל: ומדכתב הרב הקדוש ר"ח בשער האהבה פ"ו דע"ח ע"ב וכבר ראינו פה צפת שבגליל העליון חכמים שהיה ראוי

ממנו משקל חמשה ושלושים דינר מן הזהב שהוא משקל תשעה סלעים פחות רביעי, וקבלה היא בידינו שגובין קנס זה בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ.

וכן כתב המגיד משנה: "הביאו הרב ז"ל בהלכות ונהגו בו הגאונים ז"ל ולא חזיקו בין תלמיד חכם לחבירו".

אבל כתב בשו"ת מהר"י וייל (סי' קסג) ונדפס אף בשו"ת מהר"ק (סי' קסג):

"מקובלני ממורי מהר"ר מולין (=מהר"ל) ס"ל

ז"ל שבזמן הזה לא דיינין לקנוס ליטרא זהב

מי שמזלזל צורבא דרבנן והביא מספר אגודה שכתב בפרק קמא דחולין וז"ל האי טבחא דלא סר סכינא וכולי כתבו הגאונים דעתה אין תלמידי חכמים מקפידין אלא

מוחלין. ועוד נר' דבעונות אין עתה תלמיד

חכם שיודע אפילו מסכת כלה ואותן שתקן

ספר אגודה היה קודם הגזירה והיה למדן

מופלג ואפילו הכי כתב דבזמן לא דיינין

דינא תלמיד חכם ומכל שכן בזמן הזה

שבעונותינו הרבים נתמעטו הלבבות והרבה

רבנים דאפילו צורתא דשמעתא לא ידעי

אין בידם לא לחם ושמלה ביתם ויקם מכל

טוב יש מהם המתיהירים להשתרר

ולהשתמש בכתר הרבנות וכוונתם בשביל

כבוד עצמם כדי שישבו בראש וילכו בראש.

יש מהם לרבות ממון וכל המדות שמנו

חכמים שצריך תלמיד חכם להתנהג בו הם

אינם נוהגים באותה מדה ולהנאת עצמם הם

מכוונים. יש מהם שאינם מדקדקים

במעשיהם ומסני שומעיהו ועל ידם מתחלל

שם שמים. ופשיטא דאין להם דין תלמידי

חכמים לא למעבד דינא לנפשיה ולא לקנס

ליטרא דהבא המזלזל בו ומטעם זה לא

נהגינן בשום למדן בזמן הזה דין תלמיד

לברך עליהם ברכה זו יע"ש נראה שאין מברכין ברכה זו עכשיו מכ"ש בזה הדור יתום שנתמעטו הלבבות עכ"ל ע"ש וכן באות ג' שם. ואם נכון דיוקו מהמהרח"ו ז"ל הרי היה זה כבר בקירוב לדורו של הב"י ז"ל.

"וכך פוסק גם הערוך השלחן בסימן רכ"ד סעיף ו' וז"ל: וכמה שיעור גדלו בתורה או בשאר חכמות לא נתבאר לכן נמנעים עתה מברכה זו עכ"ל...

"מכל הלין שנתבאר נראה דלא טב

למעבד הכי לברך בזמינו ברכה זו, ולכל

היותר יכול לברכה בלי שם ומלכות, דלברך

בשו"מ = בשם ומלכות = יש לחוש לברכה

לבטלה".

עוד כתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"א

סי' רי): "שאלה אם יש לברך חכם הרזים על

א':

"תשובה שם כתבתי דתיתי בעיני דאיכא

שינוי פרצופות ודעות והפלגת חכמה ויש

לצדד (עי' ברכות נ"ח:) דהם לא היו יודעין

דבר זה שיש לברך חכם הרזים והוא גילה

להם ולפיכך הענישוהו משום מורה הלכה

בפני רבו, ולא דוקא רבו אלא גדול הדור,

ושם נאמר דאין בזמן הזה רזים ולא חלק לו

בינה דאנן הדיוטות אנן".

עולה שברכת 'חכם הרזים' אין מברכים

בימינו ואף לא על גדולי הדור.

וכן מסופר בירושלמי (ב"ק פ"ח ה"ו): "חד

בר נש איקפד לרבי יודה בר חנינה אתא

עובדא קומי ריש לקיש וקנסיה ליטרא

דדהב".

ופסק כן הרמב"ם (הל' חובל ומזיק פ"ג

ה"ה): "כבר נפסק הדין שכל המבייש תלמיד

חכמים אפילו בדברים קונסין אותו וגובין

חבל נחלתו

תורה היא בשלושה מצבים: א. שאלה למעשה על מקרה מסויים שהובא לפני הרב בשאלות איסור והיתר או לבי"ד בענייני ממונות או אישות. ב. שאלת פסיקה עקרונית כגון: איך נקבע רגע המוות לצורך הוצאת אברים להשתלה או דין מכשיר חשמלי מסויים בשבת וכד'. ג. הוראות, גזירות, או הנהגות ציבוריות למעשה בימינו כגון איסור ביגמיה, או מעמדם ההלכתי של עולי אתיופיה וכד'. במקרה השלישי אין כלל החלטה של ת"ח יחידי, וכל הוראה ציבורית ממין זה צריכה ישיבה של בית הדין הגדול של הרבנות הראשית או מועצת הרבנות הראשית. במקרה השני בדרך כלל קיימות מחלוקות ואף תלמיד חכם 'בינוני' אינו סומך על דעתו, אלא נסמך על דעת פוסקים אחרים השקולים לגדולי הדור או אף גדולים מהם ואף אם הוא מפרסם את הדברים בכתב אין בכך כל בעיה. נותר המקרה הראשון שהוא ברבנים היושבים על שאלות בבתי הוראה או רבני ישובים ושכונות או בתי דינים הדנים בבעיות הבאות לפניהם. והשאלה האם מותר להם להורות ולדון או שאין להם לזוז מהוראת גדולי הדור.

מסופר בברכות (לא ע"ב): "אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר: וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דוישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי? אלא, אמר להן עלי: קראו כהן, לייתי ולשחוט. חזנהו שמואל דהו מהדרי בתר כהן למישחט, אמר להו: למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט? שחיטה בזר כשרה! אייתוהו לקמיה דעלי, אמר ליה: מנא לך הא? אמר ליה: מי כתיב ושחט

חכם. וכן היה דן מהר"ז כ"ץ ז"ל מנורנבער"ק וכן היינו דנין אני והוא הלכה למעשה".

וכך פסק הרמ"א (יו"ד סי' רמג ס"ב): "ואע"ג דאין בדורינו עכשיו חכם לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אם מביישו, מ"מ לענין לפטרו ממס מקילין להם בזה, רק שיהא מוחזק לת"ח, כמו שנתבאר. (שם סימן שמ"א). ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממס, ויש מקומות שנהגו שלא לפטור (שם שמ"ב)". וכן פסק הרמ"א בסימן רמג (ס"ז): "הנהגה: אבל אין דין ת"ח בזמן הזה לענין שיתן לו המבייש ליטרא דדהבא. (מהרי"ק שורש קס"ג ומהרי"ו סימן קס"ג)".

וא"כ אף בדברים שאינם שייכים בגדול הדור פסקו שאין דין תלמיד חכם, וא"כ ק"ו שכל הדין של גדול הדור מסופק. עולה איפוא, שאע"פ שיש דינים המיוחדים בגדול הדור ספק גדול אם יש בימינו מאותם גדולים עליהם נתקנו הלכות אלו.

שאלה נוספת עולה: מי הקובע מי הם גדולי הדור. שאלה זו אינה פשוטה, ובדרך כלל, רק כאשר העץ נכרת והוא מוטל על הארץ ניתן למדוד אם הצל היה גדול מהאילן או קטן ממנו. וכך גם בחייו של אותו גדול, ובמיוחד בדורנו שמערכות התקשורת להמונים גורמות לכך שרב פלוני פקע שמיה, ואין אדם יודע מי הוא גדול הדור ומי הוא מ'בינוני' הדור.

ואעפ"כ השאלה עצמה צריכה בירור: במה כוחם ההלכתי של גדולי הדור עולה על שאר תלמידי חכמים שבדור.

ב. הוראה בפני גדול הדור

פסיקת או הוראת תלמיד חכם בידי

סימן לב – גדולי הדור וסמכותם בהלכה

הכהן? והקריבו הכהנים כתיבו! מקבלה ואילך מצות כהונה; מכאן לשחיטה שכשרה בזר. אמר ליה: מימר שפיר קא אמרת, מיהו, **מורה הלכה בפני רבך את – וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה**.⁴ ובתוספות (ברכות לא ע"ב): "מורה הלכה בפני רבך את – ואף ע"פ שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור⁴ היה ובא ללמוד לפניו".

וכעין זה בתוספות (ב"ק מא ע"ב): "לרבות ת"ח – וא"ת מפני שיבה תקום למה לי תיפוק ליה מהכא וי"ל דהכא ברבו מובהק כדתנן (אבות פ"ד משנה י"ב) מורא רבך כמורא שמים או ברב מופלג דהוי כעין רבו". ובתוספות הרא"ש (קידושין נו ע"א).

עפ"י תוס' זה פסק בתרומת הדשן (סי' קלה) שבעה"ב הסועד בלילי הפסח אצל ת"ח המופלג בדור אינו צריך הסיבה אע"פ שלא למד ממנו כלום. וז"ל: "וכ"ש אם הת"ח נחשב לגדול הדור, דחשיב לכל מילי כרבו אפי' לא למד כלום מלפניו, והכי אמרינן פ' אין עומדין במס' ברכות דהא קאמר עלי הכהן לשמואל הנביא אתה מורה הלכה בפני רבך, ומקשו שם התוס' והא לא למד כלום לפניו, ומתריצין דגדול הדור היה, וגם בא ללמוד לפניו. **נראה דתרי שינויי ניהו דלא שייכי אהדדי לצרף לחד שינויא**, הא קמן דחשיב כרבו מובהק⁵ מדקאמר דהיה חייב מיתה על הוראתו לפניו".

נראה מן הדברים שתרוה"ד מבין

4. צ"ע בדברי תוספות, שכן עלי היה כהן גדול, ולפי דברי הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה: "ושמואל קיבל מעלי ובית דינו" משמע שהיה ראש הסנהדרין בדורו, ולא רק גדול הדור. וכיון שהיה ראש הסנהדרין ממילא אתריה היתה כל א"י וכל המורה לפניו הוא בגדר מורה הלכה. וכן באגדת בראשית (פמ"א אות ג): "ד"א ועלי זקן מאוד. שלשה כתרים היו בידו, כהן גדול, מלך, ואב בית דין". ונראה שזו הסיבה שהרמב"ם לא הסיק מכאן כתוס' עפ"י תרומת הדשן שכל המורה הלכה בפני גדול הדור, הוא כמורה הלכה בפני רבו, מפני שעלי הכהן היה הנשיא ובלא"ה אסור לחלוק על דבריו. ועוד שאין למדין הלכה מדברי אגדה.
- אף על מסקנת הגמרא יש לתמוה, הרי שמואל לא הורה למעשה, רק אמר ששחיטה כשרה בזר מן התורה, ולמעשה יבואו לעלי הכהן וישאלו. וכפי שכתב הטור (יר"ד סי' רמב): "ולא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו אבל שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי, יכול לומר מה שבדעתו כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו ולא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חדוש לשואל אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל כגון נותן טעם לפגם או איסור שנתערב בהיתר לבטלו בס' וכיוצא באלו שכשמתירין לו אינו נראה לו דבר חידוש שכבר שמע הוראה זו ופשוטה לכל שרי".
- ואין משיבין על דבר אגדה (רמב"ן יבמות סא ע"ב, רשב"א מגילה טו ע"א ונדרים ד ע"ב). אבל המקור כולו צ"ע.
5. דעתו של הש"ך (יר"ד סי' רמב ס"ק יב) לגבי רבו מובהק שישנו רק רב אחד מובהק לאדם: "...דתדע שהרי הריב"ש ג"כ ס"ל דכל שאין רוב חכמתו ממנו [לא] מקרי רבו וכמ"ש והרי הריב"ש כתב שם דא"צ נטילת רשות רק מרבו הא' וכמ"ש וגם הרב בד"מ בשמו אלמא דיש לו הרבה רבותיו מובהקים אלא ודאי כדפירש' וכן נראה דעת המחבר דלקמן סעיף ל' כתב דכל שאין רבו מובהק דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו אין חייבים באלו הדברים וכאן כתב אע"פ שנטל רשות מרב א' לא סגי עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים אלא ודאי כדפי' ודו"ק".

חבל נחלתו

רבך את ואף על פי דלא למד עדין בפניו מכל מקום גדול הדור היה ובא ללמוד בפניו יש לומר **דהתם בעינן תרתי שיהיה גדול בדורו כעלי הכהן וגם שיבוא ללמוד לפניו** והכא אף דנאמר דגדול הדור הוא מכל מקום חסר לו מאידך גיסא דלא בא ללמוד לפניו... (וכן המהרי"ק שורש קסט חלק על תירוה"ד וסבר שצריך את שני התנאים עי' לקמן). יש ללמוד מדברי תוס' שכל המדובר שגדול הדור נחשב כרבו מובהק ואסור להורות הוא דוקא לפניו, אבל אם הוא יושב במקו"א או שאין מדובר בשאלה של שיקול הדעת מותר לפרסם דעתו. ומכאן שכל ההשוואה בין ת"ח מופלג לרבו מובהק היא לגבי חלוקת כבוד בפניו. וכן יש ללמוד מדיני כבוד ת"ח.

כתב הטור (יו"ד סי' רמד): "הרואה חכם עובר ברשות הרבים אינו עומד מלפניו עד שיגיע לתוך ד' אמותיו וכיון שעובר מלפניו ישב ומיירי כשאינו רבו או רבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו כדפרישי' לעיל ואפי' אם הוא עוסק בתורה צריך לעמוד דליתא לדר"א דאמר אין ת"ח רשאי לעמוד לפני רבו בשעה שעוסק בתורה, וה"ד פרץ כת' שאם הוא מופלג בחכמה אפי' אינו רבו דינו כרבו מובהק וכן רבו מובהק ואפי' אינו מופלג בחכמה ואם אינו רבו כלל וגם אינו מובהק ומופלג בחכמה פטור...".

ובאר הבית יוסף (אות י): "זה"ד פרץ כתב שאם הוא מופלג בחכמה אפילו אינו רבו וכו' עד נכון לעשות לו הידור. הכל בסמ"ק (סי' נב) אלא שבבבא ראשונה כתב דמיירי ברבו שאינו מובהק ומשמע דאם אינו רבו כלל לא ומדברי רבינו נראה

שתלמיד חכם המופלג בדורו הוא רבם של כל הציבור, ולכן כל המורה הלכה בפניו הרי הוא מורה הלכה בפני רבו. וקצת תמוה על תוס' שלמד הלכה מאגדה והרי אין למדים הלכות מאגדה. אולם ניתן להסביר שתוס' הבינו שהאגדה מציינת מצב ומחדדת אותו, אבל סו"ס הנחותיה ההלכתיות הן הלכה המקובלת בישראל ולכן עצם ההלכה לא נלמדה מן האגדה. הראשונים למדו מכאן בעיקר לענין כיבוד ת"ח מופלג בחכמה:

באורחות חיים (דין כיבוד אב ואם אות ג) כתב: "אבל ברבו מובהק כמלוא עיניו וכמה הוי ר"ס פי' רס"ו אמות ומשמע הא דבעינן שיהא רבו מובהק היינו בשאינו מופלג אבל מופלג בחכמה ובזקנה אין צריך שיהא רבו מובהק".

וכן בספר המנהגים (טירנא, הגהות המנהגים ליל הסדר) הביא את תירוה"ד: "תלמיד של תורה אין צריך הסיבה אפילו רבו שאינו מובהק, אא"כ יתן לו רשות, וכן לפני רב מופלג אפילו אינו רבו, וצ"ע אי שלחן אחר חשוב בפניו, תה"ד (סי' קל"ח)". משמע שהבינו שכל הטעם של מופלג בחכמה הוא מצד כבודו, וע"כ דנו האם שולחן אחר יחשב שלא בפניו לגבי הסבה בליל הסדר!

ובשו"ת בנימין זאב (סי' רמח) חלק על תירוה"ד: "ואולי ירצה להביא ראיה מעלי הכהן שרצה להעניש את שמואל על שהורה הלכה לפניו כדאיתא בברכות פרק אין עומדין היינו שהיה רבו ולמד ממנו והכא ליכא ואם תאמר דאיכא למימר דאפילו דלא למדתי ממנו מכל מקום היכא דהוא גדול הדור יוכל להעניש ממה שכתבו שם התוספות בדיבור המתחיל מורה הלכה לפני

דליכא כאן סתירה אלא שתי דיעות הן הסמ"ק עצמו ודעת הר"פ בהגהה הוא חולק עליו.

דברי הסמ"ק ור"פ הם בחלוקת כבוד לזקן מופלג בתורה שאינו רבו מובהק, ולא דברו בהוראה בפניו.

ובשו"ת הב"ח (החדשות סי' מב) פסק: "ואסור לתלמיד להורות בפני רבו כמבואר בפ' הדר וכ"כ הר"פ בדין הידור וקימה כמלא עיניו ברבו מובהק שאם הוא מופלג **בחכמה אפילו אינו רבו דינו כרבו מובהק** כמ"ש הסמ"ק בהג"מ סי' נ"ב והביאו הטי"ד סי' רמ"ד ומקור דין זה מהתוס' דפרק אין עומדין עלה דאמר אמר ר"א שמואל מורה הלכה בפני רבו הי' שנ' וישחטו את הפר וכתבו התוס' ואע"פ שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור הי' ובא ללמוד בפניו וכתב מהרא"י בהלכות פסח נראה דתרי שינויי הוא דלא שייכא אהדי ודלא כמ"ש מהרי"ק בשורש קס"ט לחלוק אמהר"י ברונא אלא כדברי מהרי"ב עיקר שהסכים עליהם מהרא"י".

ועי' בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ג, חו"מ, הערות סי' טו הע' ג) שדן לגבי גדול הדור שלא למד ממנו כלום אם נחשב רבו, וחייב לקבל פניו.

וכן פסק הב"ח (יו"ד סי' רמב): "אסור להורות בפני גדול הדור אע"פ שלא למד ממנו שום דבר תוספות פרק אין עומדין (לא ב ד"ה מורה). וכ"כ ה"ד פרץ (הגהות סמ"ק סי' נב) דמופלג בחכמה אפילו אינו רבו דינו כרבו מובהק והביאו רבינו בסימן רמ"ד (עמ' מד)".

והוסיף (שם) הב"י מדברי המהר"ק (קסט): "וכתב עוד שם אשר רצית לדמות לזה כשבאין שני בעלי דינים לפני רב אחד

דאפילו אינו רבו כלל נמי. התוספות כתבו בפרק אין עומדין (לא: ד"ה מורה) אהא דאמרינן התם גבי ויביאו הנער אל עלי מורה הוראה בפני רבך את אע"פ שלא למד עדיין בפניו מכל מקום גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו. וכתב מהרי"ק בשורש (ק"ע) [קס"ט] דמשמע **דתרתי** בעינן שיהיה גדול הדור מפורסם בדורו וגם שיבא ללמוד לפניו. אבל בתרומת הדשן סימן קל"ח כתוב על לשון זה של התוספות נראה דתרי שינויי ניהו דלא שייכי אהדי".

והב"ח (יו"ד סי' רמד, ח) כתב: "ומ"ש וה"ר פרץ כתב וכו'. בסמ"ק סימן נ"ב כתב בפנים דברבו מובהק כמלא עיניו אפילו אינו מופלג לא בחכמה ולא בזקנה אבל כשהוא מופלג בחכמה או בזקנה שהוא בן ע' שנה אין צריך שיהא רבו מובהק עכ"ל. ומשמע דאם אינו רבו כלל לא. אבל בהגהה שם (=הגהות ר"פ על הסמ"ק) כתב לחלוק על מה שכתב בפנים ופוסק דג' דינים יש: דברבו מובהק כמלא עיניו אפילו אינו מופלג לא בחכמה ולא בזקנה **והוא הדין בחכם מופלג אפילו אינו רבו כלל דינו כרבו מובהק**, וברבו שאינו מובהק אף בלא שיבה וכן שיבה אפילו אינו רבו בד' אמות, אבל אם אינו רבו כלל וגם אינו מופלג לא בחכמה ולא בזקנה פטור, ומיהו אם חכם קצת נכון לעשות לו הידור עכ"ל. וזה שכתב רבינו בשם ה"ר פרץ שהוא בעל הגהות דסמ"ק. אלא שקיצר רבינו דה"ל לפרש דאינו פטור באינו רבו ואינו מופלג בחכמה אלא אם כן שאינו מופלג גם בזקנה דבמופלג בזקנה ודאי חייב דקיימא לן כאיסי דכל שיבה במשמע כדלעיל וכמפורש בהגהות סמ"ק. ודלא כב"י שהבין דמה שכתב רבינו בשם ה"ר פרץ הוא סותר למה שכתב בסמ"ק

חבל נחלתו

אכסנאי ויש רב אחר זקן ומופלג מיושב בעיר ורצית ללמוד מכאן דאין הרב האכסנאי יכול לדון ביניהם בלא רשות הרב היושב שם נלע"ד דיש לחלק בין הוראות איסור להוראות ממון דשמא אין הרב היושב שם ממוצע לשניהם ולמה ידחם הרב האכסנאי לפני הרב האחר מאחר שאינו רבו ויכוף אותו לדון לפני מי שאינו ממוצע להם, אבל בהוראות איסור והיתר לא שייך למימר הכי ומשום הכי אמר דלא אורח ארעא לאורויי באתרא דחבריה; וכתב עוד שם וגם לענין ברכת חתנים נלע"ד דאם אבי החתן והכלה חפצים שיברך האכסנאי שאין הרב שבעיר יכול למחות אבל אם המנהג שהרב שבעיר נוטל איזה דבר מהחתן והכלה ודאי לאו כל כמיניה לרב האכסנאי למיפסק חיותיה דאותו רב היושב שם בקביעות".

ומביא הב"י ענין ת"ח מופלג (ד, ג): "גרסינן בפרק הדר (עירובין סג.) רב אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתרא דרב אחא בר יעקב בעי רב אחא בריה דרב איקא למעבד להו ענגלא תילתא אייתי סכינא וקא מחוי להו אמר להו רב אחא בר תחליפא לא ליחוש ליה לסבא כלומר לרב אחא בר יעקב, אמר להו רב אלעזר מהגרוניא והא אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה חזי ואיענש רב אלעזר מהגרוניא, והאמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה שאני התם דאתחילו בכבודו ואי בעית אימא שאני רב אחא בר יעקב דמופלג. ופירש רש"י דאתחילו בכבודו. מאחר שנאמר לו דליחוש לסבא והתחילו לדבר בכבודו לא היה לו לזלזל בדבר דמופלג הרבה מאד היה זקן וחכם ע"כ. ואנ"ג דהאידנא לא נהגינן למיסר סכינא קמי חכם ומשמע דלית ביה

שום מיחוש כלל ומטעם זה השמיטו הפוסקים מעשה זה מכל מקום כתבתיו כדי ללמוד ממנו בשאר דברים כגון תלמיד שאינו מובהק להרמב"ם דשרי להורות אפילו בפניו דהיכא דאתחילו בכבודו או היכא דמופלג חיישינן ליה: גרסינן בירושלמי פרק כל היד (נדה פ"ב ה"ז) ר' חנינא הוה שרי בצפרין והוון אתאי קמיה עובדין ומפק מן תרתין זימנין והוון רבי יוחנן וריש לקיש שריין תמן ולא הוה מצרף לון עמיה אמרין חכים הוא ההוא סבא דפרולוי חריפין. חד זמן צרפון עמיה אמרין מה חמא רבי משגח עלן יומא דין? אמר לון: ייתי עלי אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מר' להלכה כשערות ראשי ולמעשה שלש פעמים, והך עובדא לא אתא קומי רבי אלא תרין זימנין בגין כן צריפתון עמי. מכאן יש ללמוד כמה יש לזוהר מלהורות בדבר שאינו ברור לו מאד עד שיצו עמו חכמי העיר".

נראה בבירור שהחשש לחלוק על מופלג בחכמה הוא דוקא במקומו של אותו מופלג ומפאת כבודו, אולם בימינו שבכל עיר ת"ח רבים אפילו בעיר שגר בה המופלג, נראה שאי"צ לשאול את דעתו ומותר להורות כל שאינו רבו מובהק. כמו"כ לא ניתן לומר שכל א"י הוא אתריה של אותו מופלג וק"ו כאשר בהרבה ערים תלמידי חכמים רבים, ואין כאן חד בדריה. ומכאן שאין שום מקום לאסור על ת"ח להורות או לפרסם דעתם במקרה שבא לפנייהם או בשאלה שנשאלו, ואין עליהם ליטול רשות להורות אפילו גדול הדור שרוי בעירם או בשכונתם כל שאינו רבם מובהק (דבר שבימינו מאד לא שכיח), ואף רבנים מובהקים נותנים לתלמידיהם רשות

הגדול ולעשות כל מה שיצו בו מאיסור והיתר. ואין הבדל בזה בין הדבר שישברוהו או הדבר שיוציאוהו בהקש מן ההקשים שהתורה נדרשת בהן או הדבר שיסכימו עליו שהוא סוד התורה או לפי ענין מן הענינים שיהיה דעתם שהוא ישר ושבו חזוק לתורה. הכל אנו חייבים לשמוע אותו ולעשותו ולעמוד על פיהם לא נעבור ממנו.

וכן בריש הלכות ממרים (פ"א ה"א, ב) כתב הרמב"ם: "בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן".

ועל אותו ב"ד המשיך וכתב: "כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל... והן הגזרות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש".

עולה מדברי הרמב"ם שהן העשה והן הלאו מקבילים זל"ז, ולכן חיוב העשייה והאיסור על מי שאינו שומע הוא רק בב"ד הגדול אשר מחדשים תקנות ומנהגים וגזירות לכל ישראל. אבל חכם שגזר או תיקן לעירו אין עליו מצות

לדון ולהורות בלא לשאלם בכל מקרה ומקרה.

ג. האם ישנו עשה ול"ת של לא תסור בכל ב"ד או רק בבית דין הגדול

נאמר בדברים (יז, יא-יד):

"כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך. על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

בפסוקים אלו שתי מצוות:

הרמב"ם בספר המצוות (מצות לא תעשה שיב) כתב: "המצוה השי"ב היא שהזהירנו **מחלוק על בעלי הקבלה עליהם השלום** ומצאת מצוותם במעשה התורה והוא אמרו (ר"פ שופטים) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. ולשון ספרי לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך זו מצות לא תעשה. והעובר על לאו זה הוא זקן ממרא וחייב חנק ובתנאים המקובלים המבוארים בסוף סנהדרין (פד ב, פו ב - פט א). ושם התבאר משפטי מצוה זו".

לכאורה משמע שעל כל תקנה או מנהג עוברים בלא תסור אפילו של ב"ד של עיר וכד', אמנם במצות עשה קעד שהיא המצוה המקבילה באותה פרשה כתב הרמב"ם: "היא שצונו לשמוע לבית דין

חבל נחלתו

השנים עשר) וז"ל: "התשובה בזה, שנצטוינו לשמוע לסנהדרין משני דברים, האחד במה שביארו בדיני התורה, והשני בכל גדר ותקנה שיעשו, ולחכמי הדורות הבאים אחריהם נצטוינו לשמוע במה שיבארו בדיני התורה, וזה נכלל באמרו אחרי רבים להטות. אך בהגדרים והתקנות שיעשו לא נצטוינו מהם מאחרי רבים להטות, שזה לא יכלול, רק שגלגל בביאור משפטי התורה אחר הרוב, ולא יכנסו בכלל הזה גדרים וסייגים כלל, אבל הסמיכות אל לא תסור, שכמו שנתן זה הכח לסנהדרין להיותם מורי התורה וגדוליה, כן ראוי שינתן לכל חכמי גדולי ישראל **בדרך האסמכתא**. ומן הטעם הזה ייחסו הגדרים והתקנות אל לא תסור, אך בביאור משפטי התורה יהיה החיוב לשמוע דבריהם מאחרי רבים להטות".

עולה מדברי הראשונים שהובאו לעיל שהלאו של 'לא תסור' שייך אך ורק **בהוראות בית הדין הגדול** וכאשר הוא יושב בלשכת הגזית חייבים על המראתו מיתה. אם בי"ד יצא מלשכת הגזית, אם בגלל חורבן הארץ ואם בגלל שהחליט לעשות כך אין חייבים על 'לא תסור' מיתה. ולא של 'לא תסור' הוא לאו של דיני נפשות. ונראה מדבריהם שאף העשה לשמוע בקול בית דין הוא רק לבי"ד הגדול ולא לכל בי"ד הממונה על חלק או על עיר.

וכן כתב הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה: "נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות **ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם**. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא וגמרו

'ועשית ככל אשר ירוך' ולא ל"ת של לא תסור.

והרדב"ז (הל' ממרים פ"א ה"א) באר: "ספרי פ' שופטים ואלו ואלו באין לב"ד הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאת לכל ישראל שנאמר כל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. עוד שם ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך על הוראת בית דין הגדול שבירושלים חייבים מיתה **ואין חייבים מיתה על הוראת ב"ד שביבנה**".

וכן הר"י אברבנאל בפירושו (שמות כ, יב) כתב: "ויוכללו בדבור הזה מצות לשמוע אל הנביא ומצות מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ומצות לשמוע אל ב"ד הגדול שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

וכן בספר יראים (סי' שצח [דפוס ישן - לא]) כתב: "לא תסור מכל הדברים. הזהיר הבורא יתברך **שלא לסור מדברי בית דין הגדול שבירושלים** דכתיב בפ' שופטים לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ותניא אפילו נראה בעיניך מה שאומרים לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם וכבר פירשנו למעלה במשפט זקן ממרא [סי' ר"מ] מנין לנו שבב"ד שבלשכת הגזית הכתוב מדבר ולא זה ניתן לאזהרת מיתת ב"ד זקן ממרא ונראה הדבר שאינו עומד כי אם [על] מופלא שבב"ד ומן הדין לא היה לנו למנותו בחייבי לאוין".

וכן הסמ"ג (לאוין סי' ריז): "כי יפלא ממך דבר למשפט וגומר וקמת ועלית אל המקום וגומר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל והאיש אשר יעשה בודון לבלתי שמוע וגומר ומת האיש ההוא (דברים ז, ח יא יב) בחנק והוא הנקרא זקן ממרא".

וכן כתב מפורש הר"ן בדרשותיו (הדרוש

בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום. וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים..."

דבריו של הרמב"ם מסבירים מדוע דברי בי"ד בארץ אחת אינם מחייבים ארץ אחרת ולא בית דין אחר.

מי שחלק על שאר הראשונים הוא ספר החינוך שבמצוה תצה פתח: "מצוה לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להן לישראל בכל זמן". וסיים: "ונוהגת מצוה זו בזמן שבית דין הגדול בירושלם בזכרים ונקבות, שהכל מצווין לעשות כל אשר יורו. ובכלל המצוה גם כן לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט, כלומר החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמנו, וכמו שדרשו זכרונם לברכה [ראש השנה כ"ה ע"ב] ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, יפתח בדורו כשמואל בדורו, כלומר שמצוה עלינו לשמוע בקול יפתח בדורו כמו לשמואל בדורו. ועובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה בכל אשר יורו מבטל עשה זה. וענשו גדול מאד שזהו העמוד החזק שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת".

לדברי החינוך מצות העשה נוהגת אף כלפי כל בי"ד בכל דור.

וכן לגבי הלאו המקביל פתח ספר החינוך (מצ' תצו): "שלא להמרות על פי בית דין הגדול שיעמדו לישראל. שנמנענו מלחלוק על בעלי הקבלה עליהם השלום ומלשנות את דבריהם ולצאת ממצותם בכל עניני התורה, ועל זה נאמר [דברים י"ז, י"א], לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואמרו זכרונם לברכה בספרי [כאן], לא תסור וגו', זו מצות לא תעשה".

בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבות כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט היאך הוא. וכל בית דין שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושבוש הדרכים. והיות בית דין של אותה המדינה יחידים ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קודם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה האחרת. ואין אומרים לבית דין זה לגזור גזירה שגורה בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמרא, אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון.

"ודברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה

חבל נחלתו

וסיים: "ונהגת מצוה זו לענין זקן ממרא בזמן הבית, ולענין החיוב עלינו לשמוע לדברי חכמינו הקדמונים ואל גדולינו בחכמת התורה ושופטינו שבדורנו נוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות".

לענ"ד, נראה מדבריו שחילק בין העשה ל"ת, בעשה עובר אף אם אינו שומע לחכמי הדור כאמור 'פתיח בדורו כשמואל בדורו', וכאמור בדבריו בסוף שתי המצוות הנ"ל, אולם ב"ת אינו עובר רק לגבי ב"ד הגדול⁶. שכן הפרשה עוסקת בזקן ממרא ואינה עוסקת כלל בעובר על תקנת ב"ד של מקום פלוני וכד'. ולכן הלאו כולו על כל דיניו עוסק לפי החינוך רק בב"ד הגדול, ועונשו הוא מיתה בזקן ממרא, והעשה הוא חיוב שמיעה לגזרות ותקנות ומנהגים שקבעו חכמי הדור בכל תקופה ותקופה.

אולם ראיתי מן האחרונים (וכך רצה לומר ולסמוך על דבריו הרב שרמן בפסקו הנ"ל) שרצו לומר שדעת החינוך היא שעובר ב'לא תסור' (בלא עונש מיתה) אף על פסקי ב"ד של עיר או ארץ. והדברים קשים לענ"ד, שכן הלאו ניתן לאזהרת מיתת בית דין וא"כ איך ניתן ללמוד ממנו על איסור מן התורה לכל ב"ד בכל מקום. אעפ"כ יש מן האחרונים שהבינו כך בדברי ספר החינוך. כך נראה מדברי התורה תמימה (הערות

דברים פי"ז הערה נט): "ואף כי עיקר מצות הפסוק לא תסור קאי על הב"ד הגדול בכ"ז יש גם מצוה וחיוב לשמוע לדברי חכמים שבכל דור כפי הדרשה דלעיל בפסוק ט". וכבר הראינו לעיל שרוב הראשונים חולקים על החינוך הן לגבי העשה והן לגבי הל"ת.

אולם האחרונים לא קבלו את דעת החינוך ש'לא תסור' מתייחס לכל בית דין. כך כתב בשו"ת יש מאין (סי' יג): "החזק"ל שם סימן רי"ח תמה על זה מהרמב"ם בהלכות ממרים [פרק א' הלכה ב'] דלא תסור לא שייך רק בבית דין הגדול. ואפילו להחנות וספר הזכרונות דקאי על כל בית דין אינו רק בגזרות לחכמת התורה⁷ לא בגזרה דתקון העיר"...

וכן המהר"ץ חיות בספרו תורת הנביאים (מאמר לא תסור) מבאר שחיוב לא תסור הוא אך ורק על הוראות בית הדין הגדול. ומביא ראיה ממורה נבוכים. וז"ל: "ראינו מדבריו ששינה ושימש דעשיית הסייגים והתקנות לא נמסרו רק לב"ד הגדול. אבל משחרב בית המקדש ובטלו הסנהדרין וב"ד הגדול מלשכת הגזית ורבו הגלויות ולא יכלו כל חכמי ישראל להתאסף במקום אחד ולקח בטובתן של ישראל והיה עם ה' מפורזים בקצוות הארץ וכל חכם שבזמנו ובמדינתו מורה לעדתו ע"פ התורה ולפי

6. ומכאן תשובה לדברי הרב שרמן שעשה את כל בתי הדין לטועים ולכן בטלים כל פסיקותיהם משום שאינם שומעים לקריאת 'גדולי הדור', אבל זה דבר שאפילו החינוך לא כתבו, והמחלוקת בדבריו אם אף עוברים על ל"ת אבל דבריהם ודאי שאינם בטלים.

7. אף מכאן קושיה לרוצים לתלות בדברי החינוך את דברי 'גדולי הדור' הלא הם באו להזהיר על קיום הלכה מסויימת ולא על תקנה או גזירה שגזרו. כמו"כ לגבי 'גדולי הדור' אין המדובר בב"ד, אלא בהחטמה ברנית של תלמידי חכמים על מכתב או 'קול קורא' ועל זה ודאי אין עוברים ב'לא תסור'.

מדבריו שכח ב"ד פסק מעת שיצאו מלשכת הגזית! ומכאן והלאה אין בחיוב השמיעה לדבריהם עשה מן התורה ולא לאו של לא תסור.

וכן הגרי"פ פערלא (הו"ד בערות לס' החינוך הוצ' מכון ירושלים) כתב שכל הראשונים לא הסכימו עם החינוך.

בספר 'קובץ שיעורים' (קונטרס דברי סופרים סימן ב אותיות ג, ד) כתב על דברי הרמב"ם בהקדמתו ל"ד החזקה שהובאו לעיל:

"ג) ונראה מדברי הרמב"ם שהסכמת כל חכמי ישראל או רובן יש להן הכח של ב"ד הגדול וזייבין כל ישראל לשמוע להן כמו לב"ד הגדול ואף דב"ד הגדול גופא קיי"ל שהמקום גורם ואם מצאן בבית פאגי והמרה עליהן פטור היינו דגזה"כ הוא דכשאינן במקומן אינן נחשבים לב"ד של כל ישראל שהרי אינן אלא שבעים ואחד והם מיעוטא דמיעוטא נגד כל חכמי ישראל ורק כשהם במקומם בלשכת הגזית אז הם ב"ד של כל ישראל, וכמו בב"ד של שבט צריך אותו השבט לשמוע לב"ד שלו כן הי"נ כשב"ד הגדול יושבין בלשכת הגזית הן ב"ד על כל ישראל וכל ישראל זייבין לשמוע להן אף ששאר חכמי ישראל גדולין מהן הרבה במנין או אפשר גם בחכמה מכל מקום גזה"כ הוא שאי אפשר לחלוק על ב"ד הגדול בשום אופן והחולק עליהם חייב מיתה אבל כשאינן במקומן אין להם אותו הכח אלא הרי הן בכלל כל חכמי ישראל ואם החולקין עליהן היו רוב בטלו במיעוטן.

"ד) וכל זה הוא רק בב"ד של שבעים ואחד דהם מיעוטן של חכמים, אבל קיבוץ כל חכמי ישראל או רובן בכל מקום שהם הם ב"ד של כל ישראל מאליהן וע"כ עליהן

סברתו בהוצאות המשפטים והדינים, ולא ידע כלל כי חכם אחר הוציא מסברתו ומן המדרשות היפך ממה שלמד הוא, לכן הדינים הללו אינם לחוב עלינו במצות לא תסור, כיון שהחכמים בעצמם חולקים זה עם זה ולא נדע בעצמינו למי משפט הבכורה שנאזין אליו כחוק התורה דלא תסור אולי דברי השני צדקו יותר".

וכן כתב בשו"ת דעת כהן (סי' קצז): "וידוע כמה גדול הוא כח המנהג עד שאמר חז"ל בירושלמי, בב"מ פ"ז ה"א, א"ר הושעיה זאת אומרת המנהג מבטל את ההלכה, ולדעת הרמב"ם בהלכות ממרים פ"א, שלא דלא תסור ועשה לשמע לדברי ב"ד הגדול הוא ממש איסור ועשה של תורה, אין אצלו חילוק בין גזירות ותקנות למנהגות והכל הוא מן התורה".

וכן בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' מג) בתשובת הרב משה טאראשטשאנקי הרב דקרעמענטשווג נכד הגר"ח כהן ראפאפארט. וז"ל: "מ"מ כאן יש להקל ולהתיר לה מטעמן דלעיל, דאף אם נחמיר בשאר איסור וגזרה דרבנן הוא דווקא בגזרה שנגזרה בב"ד הגדול במנין, ואסמכוהו אלא דלא תסור..."

ובמרנגינתא טבא (על סה"מ שורש א): "אבל מה שגזרו ב"ד הגדול דיבנה ואושא, והני מוסיף לדבריו דאפילו גזרו ב"ד הגדול שבירושלים חוץ ללשכת הגזית, אע"פ שפשטה גזירתם ותקנתם בכל ישראל אין בכל תקנתם ומנהגם לא עשה דעל פי התורה אשר ירווך ולא לאו דלא תסור מן התורה אלא אסמכתא בעלמא בעלמא היא... ופשיטא אם גזרו חכמי התלמוד אחר שבטל הב"ד הגדול לגמרי... שאינן בכלל לאו דלא תסור אלא אסמכתא בעלמא..." ועולה

חבל נחלתו

הנשיא שאלו בחכמי ישראל האם הם מסכימים לתקנות, אלא ב"ד הגדול גזר וכל ישראל היו צריכים לשמוע אליו. ולפי הגר"א וסרמן צריך לומר שהסכימו להם רוב חכמי ישראל ורק בגלל זה תקנתם עומדת, ולסנהדרין שגלתה ליבנה ולגליל לא היה להם כח עצמי בתור סנהדרין. והדברים מאד קשים לשמוע ולקבל.

והרי רבן גמליאל גזר על רבי יהושע לבוא אליו ביום הכיפורים שחל לפי חשבוננו, אע"פ ששמע שרוב חכמי הסנהדרין לא הסכימו עם דעת רבן גמליאל. והרי רבי דוסא בן הרכינס אף הוא הסכים עם רבי יהושע להלכה ולא למעשה. ולכן אף אם ניתן לומר שרוב חכמי ישראל שהתכנסו והסכימו על תקנה או גזירה יש להם כח לתקן לכלל עם ישראל, אבל בית הדין הגדול הוא אבי ההוראה בעם ישראל אפילו אינו במקומו בלשכת הגזית, וכל זמן שהיה קיים אסור היה לחלוק עליו. ולכן נידו את ר' אליעזר בתנורו של עכנאי (ב"מ נט ע"ב).

וז"ל המשך חכמה (דברים יז, ח): "...ולפי דברי הספרי (לפסוק ט), נראה דפסוק 'ובאת' – אף לבית דין הגדול שביבנה, שגלו ממקומם ואינם בירושלים. וכתב (שם) 'הכהנים הלויים' משמע (ספרי) שיהא בבית דין הגדול כהנים ולויים. ומקרא (פסוק י"ד) 'ועשית (...) מן המקום שהוא אשר יבחר ה'' הוא כשהבית דין בלשכת הגזית. (פסוק יא) 'על פי התורה אשר יורוך (ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה). לא תסור (מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל)' הוא גם על בית דין הגדול שביבנה. פירוש, שצריך לשמוע ועובר בלא תעשה. (פסוק יב) 'והאיש (אשר יעשה בזדון) לבלתי שמוע (אל הכהן... ומת האיש ההוא)',

אמרה תורה אל השופט אשר יהיה בימים ההם אין לך אלא שופט אשר בימך וצריך שגם החולקין יהיה להם הכח של ב"ד הגדול ואז הם רשאים לחלוק גם על ב"ד הגדול שקדמו להן אבל אם אין להחולקין כח של ב"ד הגדול אי אפשר להן לחלוק על ב"ד הגדול בשום אופן אפילו אם החולקין הם הרבה יותר במנין ואפשר גם בחכמה מב"ד הגדול וכ"ז מבואר ברמב"ם בריש הלכות ממרים".

בדברי הגר"א וסרמן הי"ד כמה נקודות חידוש:

א. שהסכמת כל או רוב חכמי ישראל כוחה ככח ב"ד הגדול ועדיף ממנו כאשר אינו בלשכת הגזית, ותקנתם או גזירתם מחייבת את כל ישראל.

ב. ב"ד הגדול שאינו בלשכת הגזית אינו נחשב לבי"ד הגדול.

ג. אם רוב חכמי ישראל חולקים על ב"ד הגדול שגלה מלשכת הגזית – כוחם יפה יותר כיון שבי"ד הגדול אינו במקומו. ואחר בקשת המחילה דבריו אינם מתיישבים על הדעת.

באשר לחידוש הראשון הדברים מובנים בהסכמת כל ישראל לקבל על עצמם את תקנת אותם חכמים. אולם לשם כך הם צריכים מינוי של כל ישראל והסכמתם לקבלם, ונראה שמכאן שואבת הרבנות הראשית את כוחה, בקבלת רוב הציבור עליו את פסקיה.

אבל באשר לחידוש השני הרי כל תקנות ריב"ז ביבנה (סוכה פ"ג מי"ב, ראש השנה פ"ד, מנחות פ"י מ"ה) ואושא (שבת טו ע"ב, מו"ק יז ע"א, כתובות מט ע"ב, נ ע"א, עה ע"ב) היו כאשר סנהדרין גלתה ממקומה, ולא שמענו שסנהדרין או רבי יהודה

הם היושבים בסנהדרין מי יכול לחלוק עליהם?! ונראה שאף שהדברים נאמרו על יושבי לשכת הגזית כל זמן שניתן ודאי חכמי בי"ד הגדול היו גדולי הגדולים שבדור.

והרי אנשי כנסת הגדולה שהם (הקדמה ליד החזקה לרמב"ם): "בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי דניאל וחנניה ומישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל והרבה חכמים עמיהם תשלום מאה ועשרים זקנים. האחרון מהם הוא שמעון הצדיק והוא היה מכלל המאה ועשרים. וקיבל תורה שבעל פה מכולם והוא היה כהן גדול אחר עזרא". לא ברור שישבו בתחילה בלשכת הגזית, ואף לא ברור שהיו בארץ ישראל. והרי פורים נקבע עוד טרם בנין הבית ע"י כנסת הגדולה (עי' פרק כט מסדר עולם רבה). ואעפ"כ אף אחד לא חלק על תקנותיהם⁸. יש שרצו לסמוך על דבריו של קובץ שיעורים ולהסמיכם על דברי החינוך לעיל שישנה מצות שמיעה ואיסור 'לא תסור' אף בכל תקנה ומנהג של חכמי מקום אפילו שאינם כל או רוב חכמי ישראל. ולענ"ד לא קרב זה אל זה. הגר"א וסרמן דיבר דוקא בכל או רוב חכמי ישראל ואילו החינוך דיבר בשמיעה לחכמי מדינה או עיר. והמשותף בין שניהם שמוכרחים

שחיוב מיתה, אינו רק בממרה על בית דין שבלישכת הגזית. לכן כתוב (שם) "העומד לשרת שם", שאם יש מזבח וכהן משרת, אז חייבים מיתה על המראתו. אבל על בית דין שביבנה, אם המרה אינו נהרג, ששם אין כהן משרת. ואף אם חזרו סנהדרין ללשכת הגזית, כיון שבשנת המראתו לא היו בית דין בלשכת הגזית רק חוץ לירושלים, אינו חייב הזקן הממרה מיתה. ומיושב כפלות הכתובים".

הא קמן שאת העשה ואת הלאו לומד לגבי בי"ד הגדול אף כאשר אינו בלשכת הגזית.

ועל דבריו בנקודה השלישית שכח רוב חכמי ישראל עולה ומכריע את כח בי"ד הגדול כאשר אינו בלשכת הגזית, יש להקשות, הרי שנינו בתוספתא שקלים (פ"ג הכ"ז): "זקן אין מושיבין אותו בלשכת הגזית אלא אם נעשה דיין בעירו, משנעשה דיין בעירו מעלין ומושיבין אותו בהר הבית משם מעלין ומושיבין אותו בחייל משם מעלין ומושיבין אותו בלשכת הגזית". נמצא שהגדולים מגדולי ישראל שבעיירות עלו וישבו בסנהדריות קטנות שבירושלים, והגדולים עוד יותר בלשכת הגזית וא"כ מי הם אותם חכמים אשר יכולים לחלוק עליהם?! והרי החולקים צריכים להיות גדולים בחכמה ובמנין. ואם גדולי הגדולים

8. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל – רב העיר העתיקה ירושלים: כבר היו זרובבל וחבריו בירושלים, ומי מונע מהם לישוב בלשכת הגזית?

תשובת המחבר: עד בנין הבית לא היתה לשכת הגזית. ומעלית זרובבל עד עלית עזרא כעשרים שנה, ורק בעלית עזרא נסתיים הבית כדברי סדר עולם רבה (פרק כט): "כל ארבע שנים היה הבית נבנה, שנאמר ושיציא ביתה דנה וגו' (עזרא ו טו), ובאותו הזמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלות אחרת עמו". וא"כ אף אם היו יכולים לשבת בצד במזבח, לשכת הגזית לא היתה בנויה, ופורים נקבע לדורות לפני עלית עזרא.

חבל נחלתו

אדם נשארים בבתיהם ולא עלתה בידו כי לא הסכימו לשנות מנהג. אבל להתיר ולהוסיף ימים על ימים המותרים נ"ל שאין בכח הקהל כ"ש ביד הרב ואף כי נהג כך שם ק"ק שלנו חדש מקרוב בא והוסיף כמה ימים מדעתו באמרו כי גם בק"ק פלוני נוהגים כן ולא ירד בני עמו כי לא נהגו כזה במקומינו והיכא דנהג נהג מעיקרא".

אבל בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' יז אות ב) יצא לבאר דברי החוות יאיר.

"ומה שהביא דברי השו"ע סימן רי"ד ס"ב דקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם וכו' ומביא בשם חות יאיר סי' קכ"ו הטעם שאחר שנתנה תורה ונכתב בה לא תסור ושאל אביך ויגדך ממילא כל תקנת חכמים וקבלת חכמי הדור היו חובה לקיים והעובר עובר בבל תסור אפילו לא קבלו בפירוש וכו'.

"ומחול נא כ"מ שלא העתיק ולא עיין יפה בחות יאיר בשם – דאדרבה החות יאיר כתב בשם בתחילת התשובה בפירוש וז"ל דהוא דבני בישיב מחויב לבנים להתנהג בכל דבר שקבלו עליהם אבותיהם ואפילו לא קבלו בפירוש רק נהגו שהמנהג נעשה נדר וכו' רק אחר כך באמצע התשובה מיירי **לענין חנוכה ופורים ונט"י דברים שמחוייבים ונתקבלו לכל עם ישראל** והסביר מה הכריח חובתם לכל דור ודור ואף לנשמות הדורות שלא היו בשם דזה משום בל תסור ושאל אביך והעובר עובר בכל תסור – אבל האי דבני בישיב וכן הא דסי' רי"ד ס"ב, דקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם, וכמבואר בריב"ש מובא בב"י שם דמקורו מהא דבני בישיב, **האיסור רק משום לתא דנדר**, וכמבואר להדי' בחות יאיר

לומר שלאותם גוזרים או מתקנים יש מינוי מטעם הציבור, אבל בכינוס לצדיקים אע"פ שיפה להם ויפה לעולם, אם התכנסו בוועידה תורנית וגזרו גזירה אין לאותם תלמידי חכמים שום כח לגזור או לתקן לציבור כל עוד הגוזרים אינם רבני הקהילות ואבות בתי דין של הערים או הקהילות.

וכן ב'חרם דרבנו גרשום' – רבנו גרשום לא ישב בעירו וחייב את הציבור שלא לשאת שתי נשים, אלא הוא אסף את רבני כל הקהילות בצרפת בדורו שהם היו הממונים ע"י הציבור ועל הציבור בעריהם, והם ראשי הבתי דין בכל עיר ועיר והם ביחד תקנו כן, וארצות שלא השתתפו בכינוסו של רבינו גרשום לא התחייבו בחרמו. (ולכן כדי להתיר לשאת שתי נשים צריך היתר מאה רבנים כנגד מאת רבני הקהילות המתקנים תקנה זו).

ויש שרצו להוכיח מדברי שו"ת חוות יאיר (סי' ככו) שקיים איסור לא תסור בכל בי"ד. וז"ל: "די"ל אחר שנתנה תורה ונכתב בה לא תסור ושאל אביך **ממילא כל תקנת חכמים וקבלת חכמי דור ודור היו חובה לקיים והעובר עובר בלא תסור** ואפילו לא קבלו בפירוש עליהם ועל זרעם כמ"ש במקרא מגילה מש"כ קבלת יחיד או משפחה דלא קביעו יחד ומה דהחמיר ר"י על בני בישיב הוא מצד המקום. ונהירנא כד הוינא טליא נמנו ורבו בעלי תקנות ובראשם א"א הגאון מוהר"ר ש"צ"ל לשנות מנהג קדום הנהוג שלא לשחוק כל השנה רק בימי חנוכה והרע בעיני א"א החסיד שיהיו ימי נס הקבועים להודות ולהלל מיוחדים לשחוק וקלות וביקש לאסרם ולקבוע תחתיהם ח' ימי אידם שאין בהם ביטול משא ומתן שבני

בדורו, בן בדורו – כאהרן בדורו, יפתח בדורו – כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור – הרי הוא כאביר שבאבירים, ואומר (דברים יז) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר (קהלת ז) אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה" (ר"ה כה ע"ב).

ברור שאין ללמוד מכאן לחובת השמיעה לגדולי ישראל שאינם ממונים על הציבור. כוחו של יפתח הוא אך ורק בגלל היותו ממונה על הציבור ולכן הוא יכול לכוף לקבל את דעתו, אבל תלמידי חכמים גדולים וראשי ישיבות שאין להם שום מינוי על הציבור והוא לא קיבלם עליו אין להם שום יכולת לגזור על הציבור.

וכך כתב הרמב"ן בפרשת זקן ממרא (דברים יז, יא): "ימין ושמאל – אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. וענינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימין לשמאלך, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו, וזה כענין רבי יהושע עם ר"ג ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוננו (ר"ה כה א).

"והצורך במצוה הזאת גדול מאד, כי התורה נתנה לנו בכתב, וידוע הוא שלא ישתנו

בריש התשובה – וכן משמעות הפוסקים, דהאיסור בדברים האלו רק משום לתא דנדר ואף הבנים מחוייבים לקיים דהוי כקבלינהו מעצמם, וזה ברור. והגע בעצמך היעלה על הדעת דהמתנת שש שעות הוא משום איסור גמור וכר"ף ורמב"ם, אם כן מה יעשו החרדים ממינים שונים, האשכנזים וההולנדיים וכדומה, שנהגו רק בשלש שעות או רק שעה אחת, ובאמת גם אנו בני אשכנז, עי' רמ"א אר"ח ריש סי' תקפ"א – והאמת דהאיסור רק משום מנהג ודברים המתירין ואחרים וכו' ומשום לתא דנדר".

עולה למסקנה שאם תוקנה תקנה שלא ע"י ב"ד הגדול אין עליה מצות עשה של 'ועשית ככל אשר יורוך' ואין עליה ל"ת של 'לא תסור'.

ד. יפתח בדורו כשמואל בדורו

החינוך הביא ראייתו על מצות העשה לשמוע בקול חכמי כל דור ודור לתקנות גזירות ומנהגים מדברי חז"ל "יפתח בדורו כשמואל בדורו" (ר"ה כה ע"א) וצריך לבדוק לגבי אלו עניינים נאמרה מימרא זו וכיצד מפרשים אותה שאר הראשונים.

בחומש דברים (יט, יז) נאמר: "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם". ומפרש רש"י: "אשר יהיה בימים ההם – יפתח בדורו כשמואל בדורו, צריך אתה לנהוג בו כבוד". ומקורו מברייתא המובאת בר"ה (כז-כה) ביחס למחלוקת בין ר"ג לר"י. והמשפט משמש כראיה שהממונה על הציבור בדורו חייבים לשמוע אל דבריו אפילו אין הוא גדול בתורה. כאמור: "שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל בדורו – כמשה

חבל נחלתו

מה שהוא, אלא דקרא אתי לאשמעינן דאפילו אם הוא חולק על הראשון שהיה גדול ממנו, צריך לשמוע לו, לפי פשוטו כי ראוי לשמוע אל השופט כפי הזמן ולפי הדור כן מזמינים לו מן השמים השופט, ולפי שהדור אין ראוי להבין מעלות הדורות שלפניהם, כדכתיב (ישעיהו כט, יד) ואבדה חכמת חכמיו וכתיב (איוב יב, ב) עמכם תמות החכמה”...
ו**כך כתב הרא”ש** (סנהדרין פ”ד סי’ ו):

“ואני אומר ודאי כל מי שטעה בפיסקי הגאונים ז”ל שלא שמע דבריהם וכשנאמר לו פסק הגאונים ישרו בעיניו טועה בדבר משנה הוא. ולא מבעיא טועה בפיסקי הגאונים אלא אפילו חכמים שבכל דור ודור שאחריהם לאו קטלי קני באגמא הן ואם פסק הדין שלא כדבריהם וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה טועה בדבר משנה הוא וחזרו. **אבל אם לא ישרו בעיניו דבריהם ומביא ראיות לדבריו המקובלים לאנשי דורו. יפתח בדורו כשמואל בדורו.** אין לך אלא שופט אשר יהיה בימים ההם ויכול לסתור דבריהם כי כל הדברים שאינם מבוארים בש”ס שסדר רב אשי ורבינא אדם יכול לסתור ולבנות אפילו לחלוק על דברי הגאונים והיינו דא”ל רב הונא לרב ששת אפילו בדידך ודידי וא”ל אטו קטלי קני באגמא אן כלומר **אם חדשנו דבר מדעתנו שלא נמצא לא במשנה ולא בגמרא** ודיין שלא ידע דברינו ופסק בענין אחר וכששמע הדברים ישרו בעיניו כטועה בדבר משנה הוי וחזרו. אבל הדין הוא פשיטא שיש לחלוק על דבריהם דאמוראים האחרונים פעמים חולקין על הראשונים ואדרבה אנו תופסין דברי האחרונים עיקר כיון שידעו סברת הראשונים וסברתם והכריעו בין אלו

הדעות בכל הדברים הנולדים, והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות. וחתך לנו הכתוב הדין, **שנשמע לבית דין הגדול העומד לפני השם** במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה, בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה, או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה, כי על הדעת שלהם הוא נותן (ס”א לנו) להם התורה, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל, וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. ולשון ספרי (שופטים קנד) אפילו מראין בעיניך על הימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם”.

התורה נתנה כח לבית הדין הגדול שבכל דור לכפות את הציבור לדעתם, אבל אין כח זה מסור למי שאינו מבית הדין הגדול, ואפילו הוא ראוי להיות אבל לא נתמנה לכך אינו יכול לגזור גזירות או להנהיג מנהגים.

ו**כך כתב בעל ההפלאה בספר פנים יפות** (דברים, יז): “ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו’. פרש”י מדברי חז”ל [ספרי] ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימך, והרמב”ם (ה’ ממרים פ”ב, ה”א) הוסיף אפילו השופט שהיה בדור הראשון פסק הדין כן ע”פ פירושו וסברתו, והשופט שבדור אחרון שאינו גדול כמותו חולק עליו צריך לשמוע לשופט שבימיו, נראה דרמזו כן מהא דאמר (ר”ה כה ב) יפתח בדורו כשמואל בדורו, ואמר עוד אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך כפרש”י, ואכתי לא מתרצי כיון דמפורש בתורה צריך לשמוע לו משמע כפי

בפרהסיא ואין מוחה בידם, אם אחד מן הקהל רוצה למחות בדבר אם רוצים אנשי הקהל לגזור עליו חרם אם רוב הקהל מסכימים עם ראשי הקהל חלה החרם ואם לא הסכימו רוב הקהל אך הראשים עשו יכולים למחות אבל אם רוב הסכימו ומיעוט מיחו חלה הגזירה בעל כרחם דאין גזורים גזירה על הצבור אא"כ רוב הציבור יכולים לעמוד בה שנאמר במארה אתם נארים הגוי כלו, אי איכא גוי כולו אין אי לא, ופ"ק דהוריות מסיק דרוב ככולו, ור"ת פליג כו".

עולה מדברי הראשונים והאחרונים שהובאו בשאלה זו שאמנם חלה בכל דור חובת שמיעה לבי"ד הממונה על המקום וצריכים לציית להוראותיו ותקנותיו אע"פ שאינו גדול כקודמיו ובלבד שנתמנה על אנשי המקום.

נראה ברור שמי שאינו רב עיר או רב מדינה אינו יכול לכפות את הרבים לקבל דעתו לפסק הלכה או לתקנה או לגזירה. הפונה בשאלה לרב, כיון שקבלו עליו צריך לעשות כדעתו, אולם אם רב אפילו הוא גדול הדור יצא לדון בדין חדש שלא דנו בו מעולם אינו יכול לומר 'קבלו דעתי ופסיקתי', והציבור אינו מחוייב בכך אע"פ שפסק ההלכה יצא מגדול הדור שאינו מרבתי, וכש"כ שאינו מחוייב לשמוע לגזרות חדשות או תקנות שרוצה רב מסוים להנהיג אפילו הוא גדול הדור אם אינו רב במדינה או נשיא הסנהדרין. אבל אם גדול הדור הוא 'בעל בית' הספון בביתו או בישיבתו אין פסקיו מחייבים את הרבים כל זמן שלא קבלוהו עליהם (ורק ישיבות או קהילות שקבלוהו עליהם צריכים לנהוג כדעתו) וק"ו שתקנות או גזירות אינו יכול לגזור על הרבים.

הסברות ועמדות על עיקרו של דבר וכיצא בזה מצינו אין למדין הלכה מפי הש"ס אלא מדברי האמוראים וכן למדין פסקי הלכות. אע"פ שהתנאים היו גדולים יותר מהאמוראים. והו"ד בטור (ח"מ סי' כה).

במסכת חולין (נט ע"ב) ביחס לגדרי חיה לעניין חלבה שמותר לעומת בהמה שחלבה אסור מסופר: "ההיא עיזא כרכוז דהואי בי ריש גלותא, דעקור מלא צנא דתרבא מינה, רב אחאי אסר, רב שמואל בריה דרבי אבהו אכל מיניה... שלחו מתם: הלכתא כוותיה דשמואל בריה דרבי אבהו, והזהרו ברבינו אחאי, שמאיר עיני גולה הוא".

ומפרש רש"י: "והזהרו ברבינו אחאי – לנהוג בו כבוד ולדון לפניו כהלכה עד שיחזור בו ולא להתירה בפניו מה שהוא אסר שמאיר עיני גולה הוא".

וכתב על כך הים של שלמה (חולין פרק ג סי' קיב): "ומ"ש בסוגיא הזהרו ברבינו אחאי כו', פרש"י שלא יתירו הדבר בפניו, אלא ידונו עמו בהלכה עד שיחזור בו, כה ראוי לעשות אפי' עתה לכל גדול הדור שהוא מוחזק שאינו מורה ליוהרא או לנצח, להזהר בכבודו, שלא להתיר בפניו מה שהוא אסר, כי יפתח בדורו כשמואל בדורו..."

הנה כי כן רב אחאי היה מגדולי הדור ואעפ"כ לא נפסקה הלכה כמותו והגמרא מזהירה על פגיעה בכבודו, אבל אינה מחייבת לנהוג הלכה כמותו!

וכך כתב בנימוקי ר' מנחם מירזבורק: "דין אם הובררו טובי העיר מתחילה להנהיג קהלם בכל דבר ואפילו יחיד שביררו, מה שעשה עשוי בתקנת הקהל, ויפתח בדורו כשמואל בדורו, ואפילו בשל רבים הדין כן. ופירוש במעמד אנשי העיר שיכולים לעשות

חבל נחלתו

של אהרן ועל נשיאותו של אליצפן בן עזיאל.
"אמנם יותר נכון בעיני לפרש דברי רש"י, שרצה לומר כדפירש הרמב"ם בפ"ה מהלכות תלמוד תורה (הלכה ב') וז"ל איזהו חולק על רבו זהו שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים אע"פ שרבו במדינה אחרת כו' עכ"ל. אבל אין לפרש דברי רש"י שרצה לומר שחולק על רבו באיזה פסק או הוראה, כי כבר פסק מהרא"י [תרומת הדשן] בפסקיו סימן רל"ח שמתור לתלמיד לחלוק על רבו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו, וכתב שכך היתה דרכה של תורה מימי התנאים, רבינו הקדוש חלק בכמה מקומות על אביו ורבו רשב"ג, באמוראים רבא חולק בכמה מקומות על רבה שהיה רבו מובהק, בגאונים אשיר"י חולק בכמה מקומות על מהר"ם שהיה רבו מובהק עכ"ל. ואין דבריו צריכין חזק, שהרי כל הגמרא מלאה על כל גדותיה מזה שהתלמיד חולק על רבו בכל האופנים בין בפניו ובין שלא בפניו, בין שהוא לבד חולק על רבו בין שאחרים חולקים עם רבו בין בזקנותו בין בילדותו, כמו שכתבו התוספות בהדיא בנדה בפרק כל היד (יד, ב ד"ה מאי לאו) גבי מאי לאו בזקנותו, וז"ל דמצינו הרבה תלמידים שחולקין על רבותיהן בילדותם עכ"ל. וכן אשכחן להרמב"ם שחלק על אביו ורבו בפ"א מהלכות שחיטה (ה"י) בדין סירכא, וכן הטור אבן העזר חלק על אביו ורבו הרא"ש בסימן קמ"א, וכן בטור חושן משפט בסימן ע"ז ובסימן ר"מ. אף על גב שכתב בסימן ק"ז על דברי הרא"ש אע"פ שנראה לחלק איני משיב על דבריו כו', וכן בסימן קע"ז כתב עליו ואלמלא שאין לי

אותם גדולים יכולים להיות כח מניע לתקנות לטובת הציבור ע"י תלמידיהם או לכנס רבני קהילות ולתקן, אבל על הקהילות והיחידים החיוב לקבל הוא דוקא את דעת רבני קהילותיהם.

ה. האם מותר לחלוק על רבו

הותר לתלמידי חכמים אף לחלוק על דעת רבותיהם המובהקים. (ובדורנו נדיר מאד שיהיה לת"ח רב מובהק אחד שרוב תורתו הימנו. וכבר כתב השבות יעקב ח"ב סי' סד שלגבינו הספרים הם רבותינו המובהקים ואין לפסוק ללא עיון בספרים).

כתב בתרומת הדשן (פסקים סי' רלח):
"אמנם מה שכתבת אם אין לתלמיד רשות לחלוק על רבו באיזה פסק והוראה, אם יש לו ראיות מן הספר ופסקי גאונים הפך מדעת הרב. נראה ודאי אם הוראות ברורות קצת וצורתא דשמעתא משמע כדברי התלמיד, למה לא יחלוק כך היתה דרכה של תורה מימי התנאים. רבינו הקדוש חלק בכמה מקומות על אביו ועל רבו רשב"ג. באמוראים רבא היה חולק בכמה דוכתי על רבה שהיה רבו כדאיתא במרדכי פ' כיצד הרגל. בגאונים אשירי חולק בכמה דוכתי אמרה"ם שהיה רבו מובהק..."

וכן כתב הבאר שבע (סנהדרין קי ע"א):
"כל החולק על רבו כחולק על השכינה. פירש רש"י (ד"ה חולק) חולק על ישיבתו עכ"ל. דבריו סתומים וחתומים שלא פירש היאך חולק על ישיבתו. וכבר היה אפשר לפרש שרצה לומר אע"פ שאין עיקר מחלוקת שלו על רבו גופיה רק על ישיבתו כלומר תלמידיו, כעין מחלוקת קרח ועדתו, דמייתי ראיה מיניה שלא היו חולקים על נשיאותו של משה גופיה שנתמנה מלך, רק על הכהונה

דת"ח מופלג נחשב כרבו מובהק וכו'. ע"ע בדברי רבינו החיד"א במדבר קדמות (מער' מ אות ז) שכתב שם: 'זמה עמקו דברי הרב תרומת הדשן (סי' חלק) דפסק דת"ח מופלג בדורו יש לו דין רבו, ומלבד דהרב תרומת הדשן דינא קמשתעי לפי פשטי הסוגיות... ושם כתב על מ"ש אני הדל בספר ברכי יוסף דמאי מקשה הרב משנה למלך מהרמב"ן להרשב"א והוא תמה עלי דמקשה על הרשב"א איך אתי נגד רבו הרמב"ן ע"ש. ולישרי לן מר דכמה זמני הרשב"א חולק עם הרמב"ן. ורבינו יונה היה רבו מובהק של הרשב"א והרמב"ן היה גדול הדור ולמד קצת לפניו. והרשב"א כתב ילדות היתה בי והעזתי פני נגד הרמב"ן שנתוכח עמו. ואפילו בתנאים ואמוראים מצינו תלמידים חולקים על רבם ובנים על אבותם ומאי דקמן הלא ריצב"א אחיו של רבינו שמשון משאנן תלמיד ר"י בעל התוספות והכא חולק על ר"י. ע"ש. ומבואר מהכי נמי דשוין הם לפניו בזה גדול הדור ורבו מובהק. וכאמור לדינא הכי נקטינן דגדול הדור כרבו מובהק הוא".

ומדבריהם נלמד שאפילו ברבו מובהק כל שנאסר הוא לחלוק בפניו או במקומו, אבל במקום אחר או בשאלה עקרונית ולא בשאלה מעשית שבאה לפנייה מותר ואף חובה להגיד דעתו ואם היא כנגד דעת רבו – כך דרכה של תורה. ומכיון שכל דין מופלג בחכמה בדורו נלמד מדין רבו מובהק ודאי שאף לגבי חכם מופלג בתורה ובחכמה בדור – מותר כל תלמיד חכם לחלוק עליו, כאשר זו מסקנתו להלכה.

וכך כתב ספר מצוות קטן (מצוה קיא): "להורות דכתיב (ויקרא י) ולהורות את בני ישראל מצוה לאדם להשיב לשואל דבר

להכריע כו'. כבר קרא עליו תגר הרב הגדול מהרש"ל ז"ל (בביאורו לטור סי' ק"ז ד"ה אינני, מובא בדרישה אות ח) וכתב עליו וז"ל תימה למה נושא לו פנים הלא רבינו הקדוש לא נושא פנים לעולם לאביו ורבו רשב"ג וכל מקום שידע לחלוק עליו חלק עליו וכו' עכ"ל, ואני בעניי נדיפא מיניה תמיה אני על הסור, הלא הרא"ש גופיה כתב בתשובותיו כלל וסימן נ"ה דין ט' וז"ל מי לנו גדול כרש"י ז"ל שהאיר עיני הגולה בפירושו ונחלקו עליו בהרבה מקומות יוצאי ירכו ר"ת ור"י ז"ל וסתרו דבריו כי תורת אמת היא ואין מחניפין לשום אדם עכ"ל. וכן אשכחן לרבי אלעזר בר' שמעון (ספרי עקב ל"ח) שאמר רואה אני דברי ר' יוסי מדברי אבא שזה קדוש השם שכל זמן שהצדיקים בעולם ברכה בעולם כו'. וכבר מצינו (גיטין כט, ב) שאמר מר בר רב אשי על אביו ורבו הני מיילי דקטנותא ניהו כו', והרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות טוען ונטען (הלכה ב') חולק על רבותיו בשיעור כפירת הטענה וכתב עליהם שטעו, וכן בפ"ה מהלכות אישות (הלכה ט"ז) כתב וז"ל ופירשו רבותי בהנאת מלוה דברים שאין ראוי לשומען כו'. וגדולה מזו מצינו ברבי יוחנן (כתובות נד, ב) דיהיב עיטא לקריביה וקאמר מילתא דלדעתיה הוי דינא דאורייתא, וריש לקיש עבד עובדא דלא כותיה ואמר לבעל הדין אי לא צייתת מפיקנא רבי יוחנן מאוניך, ורבי יוחנן לא איקפד כלל אדרבה קבל האמת ואמר לקריביה מה אעשה שכנגדי חלוק עלי. וכאלה רבים אין מספר".

ובשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ג – ח"מ מילואים לסי' טו עמוד תקצח ד"ה וע"ע בשו"ת) הביא:

"מה שהבאנו אם נקטינן כדברי תרוה"ד

חבל נחלתו

בפי"א מסנהדרין ה"ו לא כתב בלשון שאסור משמע שסובר בחבורו כפי הנ"ל. **ולבד זה אין דין זה אלא בעמידה למנין ולא באמר הגדול הדין דרך למוד או אף דרך תשובה למעשה ולא היה בצרף למנין** וכדאשכחן כמה פעמים שהקשו התלמידים לרבם על פסק דינם והוראתם ואף שאפשר הוא מטעם התוס' משום שהוא דרך שאלה או משום שאינו בד"נ הי"ל לתוס' להביא ראיה מכאן אלא פשוט שהוא מטעם דלא נצטרפו למנין. וגם מסתבר שאין בזה"ז דין גדול ומופלא לגבי דין זה שלא לחלוק עליו. ואף שהרמ"א בחו"מ סי' י"ח כתב דטוב להתחיל מן הקטן הוא משום דלכתחלה יש עכ"פ להחמיר. ואף שזה שהוא רק לכתחלה הוא משום דאיירי בד"מ כדאיתא בסמ"ע מ"מ כיון שהוא רק דין דלכתחלה סובר דיש להחמיר גם בזה"ז שליכא דין גדול ומופלא. לכן אף אם יחשוב אותי כתר"ה לגדול רשאי לחלוק וממילא מחוייב לומר דעתו ואין מן הצורך להתנצל".

ועוד כתב בשו"ת אגרות משה (יר"ד ח"ב סי' מה): "הנה מה שמתנצל כתר"ה מה שהוא סובר דלא כדברי, איני יודע למה הוא צריך להתנצלות הא ודאי שכל אחד צריך לברר האמת לפי דעתו בין לקולא בין לחומרא **אף כשהוא תלמיד נגד סברת רבו** וכ"ש לאחרים שאינם תלמידיו. ועיין בספרי אגרות משה חאו"ח סימן ק"ט שהארכתי בזה קצת. ואם כונתו להתנצל במה שאולי בלשונו הטיח דברים כנגדי הנה ידוע לכל המכירים אותי שב"ה אני רחוק מקפידא ח"ו על שום אדם וכ"ש על ת"ח. ולכן אכתוב רק לעצם הענין...".

וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קל"ז):

הוראה אם יודע אפילו לא הגיע להוראה אם אין גדול בעיר כמותו, אך אם יש גדול בעיר כמותו אל יורה עד שיהא בן ארבעים שנה, ואם הורה עבירה היא בידו, וכן אם הוא בן ארבעים שנה, ואינו מורה אם הוא מניח בשביל ענוה, זו היא ענוה שלא לשמה, ועון יש בדבר". וא"כ ודאי שכל תלמיד חכם שיודע להשיב מחוייב להשיב ולא לחוש, אא"כ יש גדול ממנו בעירו.

ו. האם החולק בהלכה על גדול הדור עובר ב"לא תענה על רב"

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קט) השיב לגר"מ קליין בעל שו"ת משנה הלכות: "הנה מה שמתנצל כתר"ה במה שחלוק עלי בדבר הלכה הוא למותר כי כן דרך התורה שצריך לברר האמת וח"ו מלשתוק מי שסובר שאינו כן בין לקולא בין לחומרא. ומצד לא תענה על רב עיין בני"י סנהדרין דף ל"ו בשם המפרשים לאו למימרא דאסור לענות על רב דאדרבה אסור לו לשתוק אלא הכי אמר קרא שראוי לעשות בעיניו שלא יצטרכו לענות על רב, כלומר שידברו הם תחלה ולא מפני כבודו אלא שיש לחוש שמא לא ירצה התלמיד אח"כ לחלוק על הרב עיי"ש, וכן משמע מפרש"י במתני' (סנהדרין) דף ל"ב שכתב שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק על דבריו משמע שודאי רשאי לחלוק וגם מחוייבין כדסובר הנ"י אך שחוששין שמא לא ירצו. ולתוס' (סנהדרין) דף ל"ו שסברי שאסור לחלוק עיין במהרש"א ומהר"מ הא סברי בלשון אחד שלא נאמר האיסור אלא בדיני נפשות ואף לפי הראשון יכולין דרך שאלה, והרמב"ם אף שבפירוש המשנה כתב אסור לנשארים לחלוק עליו מ"מ בהלכותיו

ורוצה ח"ו לבטל תורת משה רבינו ע"ה שיש לכל תלמיד ותיק חלק בתורתנו הקדושה **וחייב להגיד דעתו כפי מה שהראו לו מן השמים**, ואני דן אותם לכף זכות שמחמת שלא למדו הלכה ולכן טעו בטעות גמור כזה ולא די שהם טועים אלא שרוצים לכוף אחרים לילך אחר טעותם והרי הם ח"ו בכלל מחטיאי הרבים שמונעים רבים מללמוד תורה ולברר האמת וללבנו כאשר נצטוינו לצרף וללבן ולברר הדברים כנתינתם מסיני.

"וקרא דלא תענה על רב דוקא בב"ד ובשנת הדין נאמרה ובזמן הזה ליכא דין דלא תענה על רב לפי גדולי הפוסקים וכ"כ להדיא מרן הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א עיין בספרו א"ח סי' ק"ט וי"ד ח"ב סי' מ"ה שכתב להדיא **דליכא בזמן הזה דין גדול שאסור לחלוק עליו**. וחזן מזה אין הפי' דלא תענה על רב להזויר את הקטן שלא יחלוק על הגדול אלא שלא יאמר דעתו קודם שיאמר הקטן באופן שהקטן יירא מלחלוק על הגדול כמבואר כל זה בפוסקים ובקונטרס הראיות המצורף פה ע"ש...

"ועתה הגע עצמך עיקר אזהרת התורה שהזהירה שלא לענות על רב היתה כדי שלא יירא הקטן מלחוות דעתו ולא ימנע מלחלוק לפי שיחשוב מי הוא לחלוק על הגדול ולא יתברר האמת לאמתו של תורה ועל זה הזהירה התורה על הגדול שלא יאמר דעתו קודם כדי שיבררו האמת ויצרפו ויתלבנו הדברים על בורים ולאמתה של תורה וא"כ כ"ש המונעין ת"ח מלחוות דעתם ומאיימים עליהם בשטויות והבלים שזה בזיון גדול ועבירה גדולה והם הם המבזים התורה ולומדיה ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה

"א) בדין **אי מותר לחלוק על גדול הדור** או מי שהוא אחר שגמרו בדעתם שהוא מגדולי הדור או ראש ישיבה שלו או אדמו"ר מחסידיים, והרבה תולים עצמם בקרא דלא תענה על רב לנטת (משפטים כ"ג ב') ודייקן מינה שאסור לחלוק על גדול ולכן אם מי שהוא חולק בהלכה על גדול או למי שהוא נחשב בדעתם לגדול או ראש ישיבה או אדמו"ר הרי הוא עובר בלאו זה דלא תענה ורואים בזה גם בזיון התורה שמבזים גדול הדור או את רבם וממילא מותר לבנות אותו הת"ח החולק אפילו יהי' צודק במחלוקתו אבל הרי עבר על לא תענה וכ"ש שאין הלכה כאותו החולק שהרי אסור לחלוק על גדול הדור והלכה כמותו שמן השמים מסכימים כן.

"הנה פשוט דהאומר כן הרי הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה דהלכה פסוקה היא **דמותר לחלוק על רב וגדול** ואם הוא ענין של איסור **גם חובה איכא ומצוה לעולם איכא לחלוק ולברר האמת** ואפילו על אביו ורבו מותר וחובה איכא לחלוק ולברר האמת וכמ"ש רש"י חגיגה ג' ע"ב עשה אנך שומעת ולמוד ודע דברי כולן (המטמאים ומטהרים האוסרין ומתירין הפוסלין ומכשירין) וכשתדע להבחין אי זה יכשר קבע הלכה כמותו ע"כ. וכן מצינו ברבינו הקדוש שחלק על אביו בכמה מקומות ומר בר רב אשי כתב על אביו רב אשי הא דאבא דקטנותא הוא, כלומר שאמרה כשהי' קטן ולא הלכה היא (עיין גיטין כ"ט ע"ב) וכ"כ כל הפוסקים להדיא ומבואר בטוש"ע יו"ד סי' רמ"ב ס"ב ברמ"א בשם מהרא"י סי' רל"ח ועיין פת"ש שם בשם הריעב"ץ ח"א סי' ה' ועיין רדב"ז סי' תצ"ה ועוד שהוא מבואר בכל התורה כולה וכל החולק על זה כחולק על השכינה

חבל נחלתו

עלבערג בזה, ואני חושב שבזה יראו הדרך ילכו בה שאדרבה לא זה שמותר לחלוק על גדול הדור ואדרבה איסור גמור ועבירה גדולה הוא שלא לחלוק אם יצא לו ע"פ הלכה לאחר שיקול דעתו ושכלו בתורתו הקדושה ע"פ יסודות נאמנים המקובלים עלינו מפי משה רבינו ע"ה וכל המונע אחרים מלחלוק על גדול מפני איזה טעם שהוא הרי הוא מכשיל את הרבים ומנחיל שקר בכרם ישראל, ופשוט שכל ת"ח וכ"ש גדול הדור כשפוסק הלכה אינו פוסק שכן רצונו אלא שכן רצון הבורא וזהו הוא כוונת התורה, ואם ח"ו טעה וודאי רצונו שלא יפסקו כוותיה ולא יסמכו דאטו אן חשדין שגדול הדור או סתם ת"ח רוצה ח"ו שבנ"י יחללו שבת או יעשו איזה עבירה אחרת על פי פסקו אם ח"ו טעה במה שפסק, וודאי ישמח הגדול הדור אם מי שהוא יחלוק עליו ויודה על האמת אם יראה לו להודות ואם לאו ממילא החולק לא יגרע מגדלותו וכן להיפוך החולק אם כוונתו לעמוד על האמת ח"ו בדעתו לסלף התורה ומי הוא שחושדין בו שכותב הלכות נגד התורה ברשעותו אוי לו ואוי לנפשו אם מי שהוא מפני הכבוד המדומה ירצה לחלוק על גדול הדור רק לשם כבוד שלו ולסלף דברי תורה וח"ו ישראל או רבים מבנ"י ח"ו יחללו שבת בשביל זה ומי שחושדין בו בדבר כזה הרי חושדין אותו שהוא רשע גמור ואין לצרפו למנין שהוא בכלל חטא והחטיא את הרבים ומי זה אשר לא חש לנפשו לחשוך בכשרים רבנים מפורסמים אבל האמת כי מצוה הוא לברר האמת ועל הב"ד הגדול שבירושלים אמרו ז"ל הורו ב"ד להתיר את החלב ואח"כ בא תלמיד וחלק עליהם והראה שטעו לא זה שחייבים לחזור

ועוברים על רצון הבורא שרצה שהת"ח יאמרו כל אחד דעתו כפי מה שהורוהו מן השמים כדי שיצא הדין לאמתו כי זה עיקר רצון הבורא ואפילו כביכול לגבי השכינה מצינו קודשא ב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיעא אמר טמא ואמרי מאן נוכח רבה בר נחמני דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים כו' כי הוה קא נח נפשי' אמר טהור ויצתה נפשיה בטרה (ב"מ פ"ז ע"א) ושם נ"ט נצחוני בני נצחוני בני ותורה לא בשמים היא ואפשר לחלוק ע"פ הכלל המקובל אצלנו מפי משה רבינו ע"ה אפילו על בת קול ואפילו אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו בסנדל (יבמות ק"ב ע"א) והעוברים על זה ורוצים לסלף התורה עוברים על כל אלו ועל ידם בעוניה חרב בא לעולם שמורים בתורה שלא כהלכה שגורמים שלא להתברר ההלכה (עיין אבות פ"ה) וה' הטוב יכפר בעדם חוץ ממה שמבזים ת"ח העוסקים בתורה לשמה ומיגעים עליה והתורה תובעת את עלבונה, הגם שהת"ח האמתים מוחלים על עלבונם ושמחים ביסורים אבל עלבון התורה אין בידם למחול והשם הטוב יכפר עליהם הגם שהם שוגגים ע"פ רוב מ"מ אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם ובזיון כל ת"ח או בן תורה הרי יש בו מחלול השם ר"ל. דלענין בזיון אין נפ"מ אם הוא גדול הדור או מקטני בני ישיבה לעולם יש בזיון".

והוסיף וכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קלט):

"והנה בשבועה העברה כתבתי למענכ"ת במה שבו דברנו אי מותר לחלוק על גדול הדור ובדין חכם שאסר אי חבירו רשאי להתיר וגם צרפתי לו שם מכתב שכתבתי להרב

מהוראתם אלא חייבים להביא קרבן וכבר אמר המלך שגיאות מי יבין⁹.

וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קנז אות יח) כתב: "ומה שכתב ואין לך אלא נשיא שבימיך הדבר זה הוא טעות גמור דלאו על הלכה נאמרה ואדרבה הראיתי בס"ד לדעת דח"ו לסמוך על שום נשיא היכא דלהלכה נראה לו להיפוך **ועובר מי שסמך עצמו על נשיא או גדול הדור על לאו דלא תענה ועל לאו דמדבר שקר תרחק ועל לא תתן מכשול ועוד כמה איסורים**..."

וכן פתח הגר"ע יוסף את שו"ת יביע אומר (ה"א דברי פתיחה סי' יב):

"עוד רגע אחד אדבר על דבר המצפצפים ומהגים שאין לחלוק על ספרי האחרונים, ובראותם ספר חדש שבא להכריע נגד איזה אחרון צווחי ככרוכיא בדברים הדברים. וכל היודע ספר עיניו רואת נכוחה שזהו דרך כל רבותינו מימי התנאים והאמוראים ועד אחרוני הפוסקים, וכמ"ש בקידושין (ל:): שאפילו הרב ותלמידו נעשים כאויבים זה לזה, ואת והב בסופה. וכן מבואר בפסקי מהרא"י (סימן רל"ח), שאם ההוראות ברורות קצת כדברי התלמיד, והכי אזלא צורתא דשמעתתא, למה לא יחלוק על רבו, והלא כך היתה דרכה של תורה מימי התנאים, ורבינו הקדוש חלק על אביו ורבו רשב"ג, ורבא חולק על רבה רבו, והרא"ש חולק על מהר"ם שהיה רבו מובהק. ע"כ. וכן כתב בתשובת הרדב"ז (סימן תצ"ה). ע"ש. וע"ע בתשובת הרא"ש (כלל נה סימן ט, דנ"ג רע"א) שכ', ומה שכתבת שמהר"י בן שושן היה בעל סברה ישרה וכו' ומי יהרהר אחריו לבטל

פירושו, זו אינה ראייה, כי מי לנו גדול כרש"י ז"ל שהאיר עיני הגולה בפירושו, ונחלקו עליו יוצאי ירכו ר"ת ור"י וסתרו דבריו בהרבה מקומות, כי תורת אמת היא ואין מחניפים בה לשום אדם. ויפתח בדורו כשמואל בדורו. ע"ש. וע"ע בהרא"ש (סנהדרין לג) שכ', שבמקום שנחלקו גדולים לא יאמר הדיין אפסוק כמי שארצה שאם עשה כן הוי דין שקר וכו'. ע"ש. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין ז:): לא תגורו מפני איש לא תאגורו דבריך מפני איש. וכ"כ בשו"ת כפי אהרן ח"א (חאה"ע סימן יב, דף צא ע"ב). ע"ש. ולכן אין למחבר ספר או למורה ודיין להיות רק כחמור נושא ספרים, או כמליצת חז"ל (במגילה כח:): צנא מלא ספרא. ע"ב בפרש"י שם. אלא עליו לעיין היטב ולהכריע בהלכה כאשר תשיג יד עיונו (אם הרשויה גדולי דורו לכך). והיה ה' עם השופט. ובלבד שיהיה מתון בדין, ולא ימהר לחרוץ משפט, פן יהיו דמיונותיו וסברותיו בכיוב, אלא ישקול בפלס סברותיו ואחר העיין כדת יוכל ג"כ לחלוק על ספרי אחרונים כשלבד לשמים. ומכ"ש כשמוצא סעד לדבריו באחרונים אחרים. וע"ה להרז"ה בהקדמתו לספר המאור, שכ' ג"כ שכן מנהג כל החכמים, וכמו שאמר הפילוסוף ריב לאמת עם אפלטון, ושניהם אהובינו אך האמת אהוב מן הכל. ובהקדמת הרמב"ן שם כ', שחיוב מוטל עלינו לחפש ולעיין בדיני התורה והמצוה ולהוציא לאור תעלומותיה, ואין אנו רשאים לירוא מאדם בהוראותיה ומשפטיה, וכמ"ש לא תגורו מפני איש. ע"ש. וכ"כ הרשב"ץ בהקדמת ספרו זהר הרקיע, שזהו חובה לרב וגם לתלמיד. ע"ש.

9. ועי"ש בתיאור קול קורא מגדולי הדור וראשי ישיבות שהוא מלא זיופים.

חבל נחלתו

הוא בהקדמת השבולי הלקט. וכ"כ בענף יוסף על העין יעקב (בעירובין ג) בשם נזר הקדש. ובזה פירש מ"ש מזקנים אתבונן, שהוא כנס ע"ג ענק. ע"ש. ומרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' קנה) כ', ואע"פ שי"ל שהריטב"א והריב"ש בקיאי טפי מן בפירוש דברי הראשונים, הני מילי במילתא בלא טעמא, אבל במילתא דאיכא טעמא ואיכא למותיב מותבינן, דלאו קטלי קני באגמא אן. ע"ש. וע"ע בשו"ת מקום שמואל (סי' יא) שכ', מחשבותי לא כמחשבות קצת לומדים שראיתי, כי בהגיע המורה לדון דין שנדפס בספר, לא יזוז מדברי הספר הוא, וקיימו בעצמם דברי הרמב"ם במורה נבוכים שבראות אדם דבר מה חקוק על לוח ספר תגדל אמונתו בו. ואנכי לא כן אדמה ולבבי לא כן יחשוב, כי יש למורה לחפש ולעיין עד מקום שידו מגעת. ע"ש. והנדע ביהודה קמא (חאר"ח סי' לה) ד"ה ומה, כתב, שאף שבתשובת חות יאיר פסק להיפך, אטו כל מקום שמצאנו דבר בתשובת האחרונים נחליט כן להלכה, הלא חיך יטעם אוכל. ע"ש. והגאון ר' דוד פארדו בס' מזמור לדוד (דנ"ז ע"ב) האריך לומר שאין לנו להתעלם מקושיות והשגות שיש לנו על דברי המחברים. ע"ש. וכ"כ כיו"ב הגאון ר' חיים פלאגי בשו"ת חקקי לב (חיו"ד סי' מב) שאין לת"ח לכבש את נבואתו, וחייב לגלות דעתו, ונכתב בספר, שאין משוא פנים בדבר. וע"ע בספרו כל החיים (דף יח ע"ג). ע"ש. והגאון מהר"ח מוואלוז'ין ז"ל כ' בשו"ת חוט המשולש (סימן ט), ואע"פ שאנכי שמשתי את מו"ד הכהן הגדול, ומחוייב אני בכבודו ומוראו כמורא שמים, אני שומר מ"ש חז"ל (ב"ב קל): כי אתי פסקא דדינא קמייכו וחזיתו ביה פירכא, לא תגמרו מיניה, שאין

ורבינו ישעיה מטראני בשו"ת הרי"ד (סי' סב) כ', ומ"ש מר שלא אחלוק על הרב הגדול רבינו יצחק זצ"ל, חלילה לי מעשות זאת כי מה אני נחשב כנגד תלמידו, אף כי אחרי המלך, אך זאת אתי, שכל דבר שאינו נראה בעיני אפילו אי אמרה יהושע בן נון לא צייתנא ליה, ואיני נמנע לומר מה שנ"ל לפי מיעוט שכלי, ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. ואני דן בעצמי משל הפילוסופים, ששאלו פעם לגדול שבהם, כי הלא אנו מודים שהראשונים חכמו והשכילו יותר ממנו, ואנו סותרים דבריהם בהרבה מקומות והאמת אתנו, ואיך יכון דבר זה. השיבם ואמר להם, מי צופה למרחוק יותר הננס או הענק, הוי אומר הענק שעניו צופה במקום גבוה יותר מן הננס, ואם תרכיב הננס על צוארי הענק מי צופה יותר למרחוק, הוי אומר הננס, שעכשיו עיניו גבוהות יותר מן הענק. וכן אנחנו ננסיס הרוכבים על צוארי הענקים, מפני שאינו חכמתם ואנו מעניקים עליהם ומכח חכמתם חכמנו, ולא שאנו גדולים מהם. ואם זה באנו לומר שלא נדבר על דברי רבותינו הראשונים, א"כ במקום שאנו רואים שזה חולק על זה, זה אוסר זה מתיר, אנו על מי נסמוך, הנוכל לשקול בפלס הרים וגבעות במאזנים ולומר שזה גדול מזה ונבטל דברי זה מפני זה, הא אין לנו אלא לחקור את דבריהם ולפלפל ולהעמיק בסברותיהם להיכן הדין נוטה, שאלו ואלו דברי אלהים חיים הם, וכמו שעשו חכמי המשנה והתלמוד, ולא נמנעו מעולם האחרונים מלדבר על הראשונים ומלסתור דבריהם, וכמה משניות סתרו האמוראים לומר שאין הלכה כמותם. וגדולה החכמה מן החכם, שאין חכם שיהא נקי משגיאות, ואין החכמה תמימה בלתי לה' לבדו. עכ"ל. וכן

בשבח הרב כנ"ל, וכל כוונתם בכדי שאחר כך יוכלו לדבר גדולות על המחבר החדש שהשיג על הרב שקדמהו. וזה שאמר: לשון מדברת גדולות, וכן המליצו ע"ז מ"ש (בפסחים ק"ח): כל המספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים, משום שבפרשת שירה אמרו, כלבים אומרים: בואו נשתחוו ונכרעה, וכן אלו דרכם מתחלה להשתחוות ולספר בשבח הרב המושג, בכדי שאחר כך יעיוז פניהם לדבר סרה על הרב המשיג. והם לא ידעו ולא יבינו כי זוהי דרכה של תורה, כי טח מראות עיניהם הצרות בכבודן של תלמידי חכמים. וכמו שאמרו (בבבא בתרא ע"ה): עשן בחופה למה, שכל מי שענינו צרות בתלמידי חכמים בעולם הזה ענינו מתמלאות עשן לעולם הבא. כי רק הקנאה והשנאה מדברת מתוך גרום, ולעפר בעפר כבוד נושאי דגל התורה, ואוי להם מעלבונה של תורה. אולם לא כאלה חלק יעקב המודים על האמת. וכמו שכתוב בירושלמי (סנהדרין פרק חלק סוף הלכה א'): אם שמעת דבר מפי קטן מישראל והנייך, לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא וכו' כשומעו מפי נביא. ולא כשומעו מפי נביא אלא כשומעו מפי הגבורה".

על כן נראה הדבר בבירור שאם תלמידי חכמים הסיקו בלימודם שלא כדעת תלמידי חכמים אחרים אפילו הם גדולי הדור, מותר להם ואף חייבים הם לומר דעתם ואם צריכים לעשות מעשה מותרים לעשות כדעתם ולא כדעת אחרים.

ז. האם רבני קהילות וכד' יכולים לכפות קהילה אחרת לעשות כדעתם

מיום שגלו ישראל מארצם ובטל הסנהדרין אין רב או בי"ד של קהילה

לדיין אלא מה שענינו ראות. וכבר הוזהרתי מפי מורי קדוש ישראל הגר"א מווילנא ז"ל שלא לישא פנים בהוראה. עכת"ד. וגם הלום ראיתי להגר"ח מוולוז'ין בספר רוח חיים (פרק קמא דאבות משנה ד'), שכתב ח"ל: ואסור לו לתלמיד לקבל דברי רבו כשיש לו קושיות עליהם ולפענמים יהיה האמת עם התלמיד, וכמו שעץ קטן מדליק את הגדול. וזהו שענינו, יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם, מלשון ויאבק איש עמו, שהוא ענין התאבקות מלחמה, כי מלחמת מצוה היא, וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ, ונשמתם בשמי מרומים, המחברים המפורסמים וספריהם אתנו, הנה על ידי הספרים אשר בביתנו ביתנו הוא בית ועד לחכמים, והוזהרנו וגם ניתן לנו הרשות להאבק וללחום בדברים, ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת. עש"ב. ועיין עוד בשו"ת ירך אברהם חלק א' (חלק יורה דעה סימן טו"ב), ובספר כסא שלמה חכים (דרוש י"ד להספר דקמ"ט ע"ג והלאה). עיין שם. וכמעט שלא יראה ולא ימצא ספר אחרון הנושא ונותן באמונה על דברי המחברים שקדמוהו, שלא יחלוק וישיג על מי שקדם לדון בענין ההוא, לרחק הסברא התמוהה, ולקרב השיטה הישרה, והחולקים על זה דבריהם מהבל ימעטו, ולחפש תואנות יבקשו ולשונם חרב חדה בלשון הרע ורכילות. ועל זה אמרו (בעריכין טו:), סיפר לשון הרע אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. כי דרך מספרי לשון הרע בתחילה יפליגו בשבח הרב אשר הושג על דבריו, חלקו מחמאות פיהם בשפתי חנף, וזהו: יכרת ה' כל שפתי חלקות, שבחלקלקות לשונם ירחיבו פיהם

חבל נחלתו

שבישראל".

וכן בתרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' רנב): "ונראה דכולכם ג' המדינות הנ"ל אשר על החתום וכל הנלוים אליכם, אין עליכם חיוב והכרח כלום ליכנס בגזרות ותקנות הללו ולקבלם עליכם, ואין זה צריך ראייה כל כך כי איך יתכן להסיע קיצתכם שלא מדעתים, כ"ש כאשר כתבתי שאין רוב ציבורכם יכולים לעמוד באלו התקנות. וכן כתבתי כבר למהר"ר זעליקמן **שאינ נראה כלל שיש לו כח ויד להכריח אפילו הסמוכים אליו**, אלא בגליל העליון דבריינו"ס, והואיל ומהר"ר נתן ומהר"ר משה מינ"ץ ויתר לומדים ובעלי בתים ממאנים לקבל עליהם התקנות, ואחר שנעשו שלא מדעתם כתבתי לו ראיות מספיקות... ואומר אני שאם כדבריכם כאשר כתבתם כן הוא, לא חלו מעולם התקנות והגזירות עליכם כלום. ואם חס ושלום יבא מהר"ז ומהר"ס ומסכימיהם כולם או מקצתם להחזיקם עוד עליכם, ולהטיל עליכם עונשין וחרמות בשביל ככה על כולכם או על מקצתכם גם על אחד מכם, **יש כח ואומץ בידכם לעמוד כנגדם** ולומר אדרבה בפה מלא ויחול ויתקיים את שלכם, ואת שלהם הרוס ובטל, גם כח זה יהיה גם ליחיד מכם... וכה"ג איירי היא דשמאי והלל ותלמידים, והשתא הלל הוא נשיא ושמאי הוא אב ב"ד כדאיתא בחגיגה (דף טז ע"ב), ואפ"ה לא קבלו מנייהו משום דלא היו יכולים לעמוד בה בימיהם. כ"ש גזירת הרב לתלמיד בכה"ג דא"צ לקבל, דעדיף ואלים כח הנשיא על כל ישראל ליוהר בכבודו ומוראו, מכח הרב על התלמיד כדמוכח בחלוקי מצות דקימה והידור". ועי' **לקט יושר** (ח"ב עמ' עח ענין א) **שם חוזרת כל תשובת תרוה"ד**.

אחת יכול לכפות קהילה אחרת לדעתם, ואין להם יכולת לתקן או לגזור על קהילה אחרת גזירות. ולכן אפילו כל החותמים על קול קורא הם רבני קהילות וכד', הסכמתם חלה כלפי קהילותיהם אבל לא על קהילות אחרות. וכן עולה מדברי הרמב"ם בהקדמתו ל"ד החזקה שהובאו לעיל.

כך כתב בתרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' סג): "...והסכים ההוא זקן הנ"ל וכתב שכן שמע וקבל מן הקדמונים, שלא להכריח בני גליל התחתון אשר מעולם היו אנשי שם, מצוי בתוכם תמיד קבוצות תלמידי חכמים אנשי אמת שונאי בצע. מ"מ כיון שהיה גם שם בגליל התחתון בית דין, לא היה שום כח גם לקהילות שו"ס ובתי דינים שלהם, להכריחם לדון על פיהם ובבית דינם. משמע קצת מתוך דבר הזקן הנ"ל, **דאפי גערה ונויפה לא יטילו עליהם, כל שכן ק"ו עתה בזמן הזה**, שיש שם ב"ד מומחה לרבים וקבוצות ת"ח וכן ירבה, שאין להכריחם כלל וכלל. ואומר אני שהעובר על זה פורץ גדר והורס גבול שגבלו הראשונים, ואין לשמוע אליו כלל וכלל, הן אם יחיד הגוזר והמעניש, **הן אף אם רבים יסכימו על ככה, לא יחול שום עונש נחש ולא שום גזירה או חומרא, ובטלין ומבוטלין הן מעיקרן, הגוזר או המעניש הרי הוא בכלל המנדה את חבריו שלא כדין**, ואלמלא מצאתי יסוד מיסודי ארץ שהיו גאוני הדור, לא מלאני לבי לבנות ולסתור כל כך בענין זה. וכל שכן עתה אנכי נמנע לכתוב בדרך נדוי וגזירה אף בסמוך לי, כל שכן כ"כ למרחקים. אמנם מצד החיוב אשר נצטויתי לצאת בעקבי הצאן ולרעות על משכנות הרועים, אומר לי לבי ככל הכתוב למעלה, נאם הקטן והצעיר

להוראה, ומונע עצמו, ועוצם עיניו מלהורות, עליו הכתוב אומר: ועצומים כל הרוגיה. וכ"ש אם התלמיד נטל רשות מרבו מובהק, שרוב חכמתו ממנו, שאין לגזור עליו: שילך לארץ אחרת, ליטול רשות ממהר"ר ישעיה, ולהטריח עליו כל זה הטורח.

"...ואם לקימה, שאין בה כי אם טורח מעט, צותה תורה על הזקן: שלא יטריח. איך יטריח על ת"ח שהגיעו להוראה; שיש להם, וחוברה עליהם, להורות וללמד בני עירם; ללכת אל ארץ מרחקים, ליטול רשות שלא מן הדין, ושלא מן ההלכה? ונמצאת מכשילך: שלא ירצו לטרוח, וימנעו מתלמוד תורה. והרי זה כמאמר הנביא: ועל הנביאים, צויתם לאמר: לא תנבאו. ואף אם לא היתה גזרה זו, סבה למניעת התורה, אלא היתה למצוה ולגדר, והיה כח ויכולת ביד הגזר, לגזרה. עדיין לא היו חייבין לקיימה, כאשר אין רוב הצבור יכולין לעמוד בה..."

"...והוספתי להפליא, הפלא ופלא על הגזרה זו, שנאמר בה: שמי שלא יטול רשות ממהר"ר ישעיה, שהגיטין והחליצות שנעשין לפניו יהיו פסולין. ואם נעשו כהוגן וכתקון חז"ל, והם כשרים מן הדין, למה יהיו פסולין? ומה צריך נטילת רשות משום רב, בכתיבת הגט ונתינתו; וכן בחליצה? ואי משום מה שאמר ז"ל (קדושין ו'): כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין, לא יהא לו עסק בהן. סתם ספרי דדייני, מגמר גמירי.

"...ומכל מה שנאמר, יצא לנו: שהגזרה שגזר מהר"ם הלוי, היא שלא כדין וכהלכה. כבודו במקומו מונח, ואין לחוש לה אלא שתלמידיו ותלמידי מהר"ר ישעיה, אותם, שרוב חכמתם מהם, אין להם: להורות, ולקבוע מדרש, ולתפוש ישיבה; אא"כ נטלו רשות ממנו. כמו שהוא מן הדין. ואפשר:

וכן בשו"ת הריב"ש (סי' רעא) כתב: "אומר: כי ענין הגזרה אשר גזר מהר"ם הלוי נר"ו על קהלות צרפת וחכמיהם: אם היא כוללת על כל החכמים ותלמידים, שאינם תלמידיו, ולא תלמידי הרב רבי ישעיה, אין לחוש לה כללו לפי שאף אם גלוי ומפורסם, כי מהר"ם הלוי, מופלג בחכמה ומופלג בזקנה. מכ"מ איננו נשיא: שהוא הגדול שבסנהדרין גדולה, העומד על בני עמנו תחת מרע"ה (=משה רבינו עליו השלום), וגזר גזרות על ישראל, לאסור דברים המותרין. גם הנשיא לא היה גזר מדעתו, אלא בהסכמת הסנהדרין, כלם או רובם.

"...אבל חכם אחד לא היה אוסר וגזר גזרות על כל ישראל, כי אם לבני עירו ולגבולותיה. כי האחרים אין להם לקבל גזרותיו. ומהר"ם הלוי, שהוא דר באשכנז, אם יגזור במלכות צרפת, יגזור ג"כ בכל ישראל, כיון שהוא גזר חוץ לעירו. ואף חוץ למדינתו, ואף חוץ לגלילו. וכ"ש שיש חכמים אחרים בצרפת, וביחוד מהר"ר יוחנן נר"ו! והלא בימי חכמי המשנה, כשהיה מחלוקת בין החכמים בדבר הוראה, כל אחד מהם היה מנהיג בני מקומו כפי סברתו, ואף להקל..."

"...וכל שכן, שאין לרב אחד: לגזור ולאסור במלכות אחרת, חוץ לממשלתו, דברים המותרין מדין התלמוד. כמו מה שגזר מהר"ם הלוי: שלא יתפוש שום רב ישיבה בצרפת, אם לא ברשות מהר"ר ישעיה. ומדין התלמוד, לא נאסר אף לאחר גזרה, אלא בתלמיד בחיי רבו, אא"כ נטל רשות מרבו. אבל מי שאין רבו חי, ואינו תלמיד ממהר"ר ישעיה, למה יגזרו עליו שיטול רשות ממנו? והא ברשות ב"ד קא עביד. דכיון דגמירי, רשותא למה ליה למשקל, כיון שאינו רבו? גם ברשות דמצוה, ואף חובה: דכיון שהגיע

חבל נחלתו

ומביאורה בגר"א: "ויוצא מהגר"א שהוא שאין לחכם להורות באתרא דחבריה הוא גם באותם דברים שבהם הוא חלוק עם החכם שבמקומו בדומה לאותן עובדי שמציין הגר"א. והיינו שבגונא שאין כאן טעות בדבר משנה, אלא הם חלוקים בשיקול הדעת, שהוראתו של הראשון הוראה היא, וכיון שזהו אתריה גם טרם שהורה אסור לו לאחר להורות כפי מה שנראית לו דעתו כי **באותו מקום מחוייבים ללכת אחר המרא דאתרא**". (ההדגשה במקור-י"א).

ועפ"ז פסק בעמוד הימיני (סימן ו אות יא): "והנה הרבנות הראשית קבלה עליהם **רוב** הציבור שבא"י בתור **רבותיהם**. וגם הרבנים המקומיים אינם מתקבלים אלא באישור של הרבנות הראשית. נמצא **שהרבנות הראשית יש לה בכל מקום שבא"י תוקף של מרא דאתרא**. (ההדגשות במקור-י"א) כי גם רבני המקום אינם פועלים אלא בשליחותם. ממילא קיימת כלפיהם ההלכה של הרמ"א הנ"ל, שאין להורות נגד פסק שלהם, ואין לפרסם להלכה למעשה דעה שהיא מנוגדת לפסק הלכה שלהם... ואם אמנם כלפי אותו חלק ציבור שמעיקרא לא קיבל עליו את הרבנות הראשית יש לדון שאין בזה משום 'לא תתגודדו' בשני בתי"ד בעיר אחת וכנ"ל. אבל אותו ציבור והוא רוב היישוב שבא"י, שבחרו ברבנות הראשית ורואים בהם את רבותיהם, כלפיהם וכן כלפי הרבנים המשמשים באותן קהילות מכוח מינוי והסכמת הרבנות הראשית, ודאי שהם בגדר המרא דאתרא שדינם דין ופסקם פסק, גם במה שנוגע לשאלות איסור תורה, כל עוד שלא יתגלה בפסק טעות חז"ל בדבר משנה".

וא"כ אותם הקמים לחלוק על הרבנות

שעל אלה לבד, נתכוין מהר"ם הלוי. שחזקה על אדם גדול כמוהו, שלא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. ואף אם הוסיף, וגזר בגזרת נח"ש (=נדוי, חרם, שמתא), סמך לו על מ"ש בירושלמי דמ"ק; הדא אמרה: העושה דבר שלא כשורה, צריך נדוי. אך הפריז מדותיו לומר: שגיטיו וחליצותיו פסולין. ובוזה חתרנו למצוא לו פתח או טעם נכון; כי חפצנו צדקו; ולא מצאנו".

וכן בשו"ת ראנ"ח (סי' צה) כתב בתוך תשובתו:

"אך בקהלות מחולקות זו מזו אין להם ענין בזה ואדרבא בכל כי האי גונא כל בני קהל וקהל הם כבני עיר לעצמם ושמו להם ראש אחד כמנהג הקהלות..."

וכן בשו"ת מהריט"ץ (ישנות, סימן קס) כתב: "ואומר כי באמת לא יעלה על לב לומר שחכם אחד ספרדי יגזור גזרות על חכמי אשכנז הגם כי רב הוא החכם הגזר גזרה הלא הוא החכם השלם הדיין המצויין כמהר"ר בצלאל ז"ל בכל זאת חכמי אשכנז אשר נקבו בשמות בשאלה רבני אשכנז הם... אבל לא בנ"ד שהחכם הגזר הגם כי אדם גדול היה מכל מקום איננו גדול מחכמי האשכנזים ההם ואם הם בענותנותם נתנו לו את המלוכה היינו ללכת לפני האומות כי אינם מכירים לדבר יהודית מעם לועז עם הארץ ישמעאל ותוגרמה **אבל לא נתנו לו המלוכה לגזור עליהם ועל קהלם גזרות חדשות** וזה פשוט ומבואר".

וכן פסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' רמה סכ"ב): "אבל אין לו להורות איסור והיתר, או לדרוש לנהוג שררה, באתריה דחבריה. (מהרי"ק שורש ק"ע ומהר"ד בתשובה כ"ב)".

הגר"ש ישראלי זצ"ל בספרו עמוד הימיני (סי' ו אות י) הסיק מהלכה זו

“אהרבי ידידי בעונ”ה בזמן האחרון ח”ו הרשו לעצמן צעירי צאן לבזות ת”ח זקני הדור דע כי לחלוק בהלכה דרך כבוד מותר אפילו על גדולים ממנו ואדרבה הוא חיוב מפורש בתורה דלא תענה על רב כמבואר כ”ו בנמק”י סנהדרין ל”ו וביו”ד סי’ רמ”ב ברמ”א אבל לבזות ת”ח אין לך עבירה גדולה מזה וכל בר דעת יבין את זאת ואם אחד אינו מסכים עם חבריו בהלכה יכתוב לו תשובה או קונטרס ויברר שלא כדבריו והלא התורה מונחת בקרן אורה וכל מי שיש בידו יכול לברר כפי דעתו אשר חננו השם ית”ש, ואין התורה קנינו של אדם אחד אלא של כל ישראל וכל תלמיד ותיק יש לו חלק בתורתנו הקדושה, אבל אינו לו ואינו לנפשו למי שח”ו מבוזה ת”ח יהי’ מי שיהי’ ואפילו ת”ח קטן ממנו כ”ש זקן ונשוא פנים ראש ישיבה ומפורסם לכל בצדקתו ויראתו הקודמת לחכמתו, הגר”מ פיינשטיין שליט”א וזה ברור מאד.

“ולכן מה שכתב מעלתו שצריך לעכב אותו מלכתוב בזיונות ח”ו בשביל שעשויים דבריו אלו לערער את בני תורה הבלתי חסידיים ולחלוש אמונת חכמים בהם לענ”ד ח”ו אין זה הטעם למנעו ולעכבו בשביל שיעורר מדנים אם הי’ האמת אתו אין לחוש שדברי תורה מעוררים מדנים ואנחנו מחויבים למסור נפשנו על דברי תורה ואין נפ”מ בין חסידים לליטאים ובין אשכנזים לספרדים, אבל בעוולה והחומר בזה שהוא איסור גמור ולא יעשה כן בישראל ויש בו גם חילול השם והשומע בבזיונו של ת”ח צריך לקרוע ע”פ הלכה ולכן דעו נא כי לא זו הדרך אשר קבלנו מאבותינו וגם מרבנותינו הקדושים אלא כל מי שאינו מסכים עם רב אחד בהוראה מצוה לחלוק עליו ומותר

הראשית ומוציאים מכתבים והוראות, כבודם במקומם מונח, אבל מה להם להורות הלכה כנגד הוראת הרבנות הראשית, וכי הם רבני הערים והרבנים הראשיים?! וכש”כ שהם קוראים לדגלם רק רבנים הסוברים כמותם בשיטתם הפוליטית, וממילא דבריהם אינם מחייבים כלל בתי דינים או פוסקים שלא קיבלום עליהם. כש”כ שמגמתם העיקרית היא לפגוע ברבנות הראשית למעט כוחה והשפעתה. ובודאי שאין בכח כל המכתבים והמנשרים שהם מפרסמים לבטל פוסקים והוראות של תלמידי חכמים בכל אתר ואתר.

ח. זהירות מביזוי תלמידי חכמים

בכל דברי אלו אין שום פתח ח”ו להפחית מכבודם תלמידי חכמים, ואין לבזות שום ת”ח העמל בתורה ומנסה לברר את האמת לאמיתה.

כתב בשו”ת משנה הלכות (ח”ח סי’ קמ): “אחדשה”ט. מכתבו כרגע קבלתי עש”ק אחזה”צ ונבהלתי משתומם ממה שכתב ששמע שהרב... ח”ו רוצה לבזות גאון וצדיק הדור מרן ר’ משה פיינשטיין שליט”א וזה עלול לדעת מעלתו לחלוש אמונת חכמים ולעורר מדנים בין בני תורה הליטאים בלתי חסידיים. ואני משתאה ותוהה מי הוא זה אשר לא יחוש שיכוח בגחלתן של ת”ח שנושכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ואמרו ז”ל: המבוזה ת”ח אין לו רפואה למכתו וודאי אם שמע ממקור מהימן ויש בזה שמץ אמת ח”ו נא להזהיר הרב הנ”ל בכל תוקף שלא לעשות דבר כזה וישפיע עליו כפי יכולתו שילך מדרך זה וגם אני מצידי אעשה בל”נ מה שבידי לעשות.

חבל נחלתו

מייחזה מה יאמר מי שח"ו מבזה בעצמו".
וכן הגר"ע יוסף שליט"א בפתיחה לשו"ת יביע אומר (ה"א אות יג) כתב:
"ובאמת שאף על פי שהורשינו לחלוק על דברי הפוסקים האחרונים, כשיש לנו ראיות נכונות, והכרעות מיוסדות על אדני פז, מכל מקום צריכים לשלוט ברוחנו לדבר בענוה טהורה, בחרדת קודש ובהכנעה יתירה. וכמ"ש בירוש' (פרק קמא דשבת הלכה ב'): כל האומר שמוענה מפי אומרה היא רואה בעל השמועה כאילו עומד כנגדו. ע"ש. והגר"ח מוולוז'ין בספר רוח חיים (בפרק קמא דאבות משנה ד') כתב שאף על פי שניתן לנו רשות ללחום מלחמתה של תורה, עם כל זה יזהר בנפשו מלדבר בגאון וגודל לבב באשר מצא מקום לחלוק על רבו, וידמה בנפשו כי גדול הוא כרבו, או כמחבר הספר ההוא אשר השיג עליו, אך בענוה יתירה וכו'. עיין שם. וקל וחומר שלא יעיז לדבר גבוהה גבוהה נגד גדולי עולם אשר קטנם עבה ממתנינו, ואמרו רז"ל (יומא ט:) טובה צפרן של ראשונים מכרסם של אחרונים, וכמה התמרמר מרן החיד"א במחב"ר א"ח (סימן קנ"ג) ובשו"ת חיים שאל חלק ב' (סימן ל"ח אות ע"ד) נגד הגאון יעב"ץ על אשר הטיח דברים קשים נגד הרמב"ן ושאר ראשונים. עיין שם. ועיין עוד בספר רב פעלים חלק א' בפתיחה. (וכמו שכתבתי לעיל). וידועים דברי המפרשים על דברי רבותינו ז"ל (שבת קי"ב:) אם ראשונים כבני מלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים בני אדם אנו כחמורים, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ור' פנחס בן יאיר. שר"ל, אם אנו משערים גודל וערך הראשונים כמלאכים אז אנחנו באמת בני אדם, שסימן יפה הוא לנו שידענו להוקיר רב ערכם ותפארת גדולתם. אבל אם אנו

לפרסם דעתו דעת תורה ואם יראה שיש ממש בדבריו ודאי ת"ח אמתי יחזור בו ואם אין ממש בדבריו יודיעהו שטענה בהשגתו וכל זה שנצטוינו מפי משה רבינו ולא יותר כי אין אנחנו ב"ד הגדול וזה מוטל על הב"ד הגדול, ודברי חכמים בנחת נשמעים ואם קנאת ה' בוערת בו על דברי תורה אבל צריך לדעת אם הוא באמת צודק ושמעתי משם מרן הגאון בעל חפץ חיים שאמר ההורג את האדם עם ס"ת גם הוא רוצח.

"ומה שאמר שיש כמה הלכות שהוא אינו מסכים גם אנחנו אינם מסכימים כמה פעמים שלא עלתה בידי להבין דבריו הקדושים בדברי תורה וחלקתי עליו אבל בדרך כבוד ואהבה ובמוצש"ק העבר הלכתי להמלוה מלכה שעשעו לכבוד ישיבתו רק לכבוד הגאון שליט"א והלואי שיכבדו אותי החולקים עלי כמו שאני מכבד להגאון שליט"א ואנן מצלינן בכל יום ויום לבריות גופי' ולאריכות ימיו ושניו שיאריך ימים ושנים דשנים ורעננים, עכ"פ מי שמע כזאת חס מלהזכיר מלבוות או לכתוב דבר שנראה ח"ו כבזיון לאותו זקן וצדיק, ואני מזהיר בהתראה גדולה לכל השומע לדברי שלא לפגוע ח"ו באותו צדיק אלא אדרבה לרוממו ולגדלו ולנשאו ובה ממוני ילמדו שבעזה"י אני מקיים בעצמי דרשת ר"ע את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח ובפרט האי צדיק ועניו ונזכה כלנו יחד לקבל פני משיח צדקינו.

"ידידו דושה"ט בלב ונפש, מנשה הקטן
"אם מע"כ חושב שמכתבי זה ישפיע על הרב הנ"ל יכול להראותו לו או למי שהוא אחר כדי שידעו כי בנפשם הוא ואם על ר"א בר"ש אמרו על ששמע בזילותא דצ"מ פעם אחת יצאה לו רימה מאזנו לפי שלא

סימן לב — גדולי הדור וסמכותם בהלכה

את הציבור לקבלת דעתם. ונראה שחובה על כל תלמיד חכם ואפילו רב ופוסק לעירו להיוועץ בשאלות חדשות ומתחדשות עם רבותיו וגדולי הדור כדי שפסיקתו תהא לאמיתה של תורה.

בשור"ת נודע ביהודה (מהדו"ת אה"ע סי' קט) גוער הנו"ב בתלמידו שהוא מגדיר אותו כחריף וגדול ובכ"ז הוא פותח: "ובאמת חרה לי עליו וביותר על השואלים **כי דבר זה לגדולי הרבנים מגיע להשיב בדבר חמור** ולקצת פוסקים נחשב דבר שבערוה, ומה לצעירי השנים וזה זמן מועט שיצאו מבית רבם ואם כי הם חריפים גדולים להכניס ראש בזה וטוב להם לבלות זמן בלימוד ש"ס ופוסקים כי אחר מח"כ עדיין לא פסלת לך ארבעה טורים וטוב לך ליגע ביגיעה רבה לחזור על מה שלמדת וגם ללמוד אשר לא למדת בש"ס וטורים ואחרונים".

היינו, אל להחפז בפסיקת הלכה, ובמיוחד בשאלות קשות שראוי להיוועץ ורק אח"כ להחליט.

מסקנות עיוניות

א. השימוש בביטוי 'גדולי הדור' בעייתי בדורנו שאין מברכים 'חכם הרזים' ולא מוציאים ליטרא זהב למבזה ת"ח. (פרק א)

ב. השימוש במונח גדולי הדור בצורה מגמתית שמחברי הכרוזים משתמשים רק בשמות תלמידי חכמים מסוימים יש בו משום פגיעה בכבוד ת"ח אחרים. (פרק א).
ג. אין להורות הלכה בפני גדול הדור או ת"ח מופלג ויש לחלוק לו כבוד בפניו כרבו מובהק. (פרק ב).

חושבים בדעתנו שהם גם כן כבני אדם, כבשר ודם הצפוי לשגיאות כמונו כמוהם, סימן שאנו כחמורים ונבערים משכל. (רב פעלים בפתחה שם. והגאון מהר"י עטיא בספר רוב דגן בחי' לעירובין (נ"ג) בשם רבני אשכנז. עיין שם). ועל כן אם המצא ימצא באחד מספרי אשר חיברתי עד הנה, ואשר אני עתיד לחבר בעזרת ה' יתברך, ביטויים קשים או סגנון חריף כלפי חד מרבוותא קמאי או בתראי, הוא פליטת הקולמוס שלא מדעת הבעלים, והריני מבטלו בזה ביטול גמור ושלם. והריני מגלה דעתי ומחשבתי שכל מחשבה ודיבור שאחשוב ואדבר ואכתוב, שהם נגד רצון השי"ת ורצון יראיו, הרי הם בטלים ומבוטלים כחרס הנשבר, באופן שכל כוונתינו ורצוננו בחיבורים שחיברתי ואחבר בעה"ת ובלמודיני בעל פה הכל הוא לעשות נחת רוח לפני השי"ת, בלי שום פניה זרה ומחשבה פסולה, (וכמ"ש בהקדמת רב פעלים ובן איש חי). ויהי רצון שהשי"ת יערה עלינו רוח קדושה ממרום וינחינו במעגלי צדק למען שמו, וירבה גבולינו בתלמידים וישכין בפוריינו אהבה ואחזה שלום וריעות, ויצליח סופינו אחרית ותקוה (ברכות ט"ז). ובכל אשר נפנה נשכיל ונצליח על דבר אמת וענה צדק ללמוד וללמד לשמור ולעשות. אמן".

ט. חיוב ההתייעצות עם גדולי הרבנים

חובת גדולי ישראל היא להדריך את דורם בשאלות לאומיות, ובשאלות הלכתיות להתוות דרך לפתרון השאלות הקשות העומדות על הפרק. ועם זאת אם אינם בעלי תפקיד ולא קבלום הדור או קהילה עליהם אינם יכולים להכריח

חבל נחלתו

התורה והפסיקה שבדור, היא המחייבת את בתי הדין, הדיינים והרבנים להורות ולפסוק כמותם, ואין כל תוקף להוראתם ופסיקתם של בתי דין או רבנים שהורו ופסקו בעניינים אלו כשלא בקשו וצרפו לפסיקתם חו"ד והסכמתם של גדולי התורה פוסקי הדור. הוראתם ופסיקתם של אותם בתי דין ורבנים אינה תקיפה גם כלפי קהילתם ומקומם שכן כל ישראל כפופים להוראתם של גדולי תורה ופסיקה שבדור".

דבריו אלה אין להם כל בסיס הלכתי.
א. גדולי התורה החתומים על המכתבים אינם גדולי התורה היחידים בדור, ויש גדולים שלא התחשבו בדעתם.
ב. כל החתומים על המכתבים הנ"ל אינם ממונים על הציבור, אלא הם בעלי בתים הלומדים בבתיהם או ראשי ישיבות ואדמו"רים.

ג. רוב הציבור לא קיבלו עליהם את גדולי תלמידי החכמים החתומים על המכתבים הנ"ל.

ד. גדולי הדור החתומים על המכתבים לא מינו את בתי הדין ולא את רושמי הנישואין, וממילא אין בכוחם להורות מאומה לבתי דינים אחרים.

ה. בתי הדין והרבנים שלא הורו כדעת גדולי הדור אינם מורים בפניהם, ולכן אין בכך שום פגיעה בכבוד גדולי הדור.

ו. פסיקתם של כל בתי הדין והרבנים שחלקו ולא עשו כמכתבי גדולי הדור **תקיפה.**

ז. כל ביטולי הגיורים והפסקים שהכריז עליהם הרב שרמן אין להם שום תוקף.

ד. יש עשה ול"ת של תורה בשמיעה לפסקיו של בית הדין הגדול בין אם הוא יושב בלשכת הגזית ובין אם לאו, וחייבים עליו מיתה רק בהוראה בלשכת הגזית. (פרק ג).

ה. לא עוברים בעשה ול"ת אם אין שומעים לקול בית דין מקומי או פסקי ת"ח אפילו הוא גדול הדור. (פרק ג).

ו. "פתח בדורו כשמואל בדורו" והחויב לשמוע לבי"ד שבעירו או לרב הוא רק אם נתמנה על העיר אבל אין כח למי שאינו ממונה על הציבור ולא קבלוהו הציבור עליהם, להורות ולכפות את הציבור לדעתם. (פרק ד).

ז. מותר לתלמיד לחלוק על רבו אפילו הוא רבו מובהק בהלכה. (פרק ה).

ח. החולק בהלכה על גדול הדור אינו עובר ב'לא תענה על רב'. (פרק ו).

ט. כל רב או בי"ד יכול לתקן לבני מקומו אבל אינו יכול לכפות בני עיר אחרת לעשות כהוראתו. (פרק ז).

י. יש להיזהר מאד מביזוי תלמידי חכמים, והמבזה אין רפואה למכתו. (פרק ח).

יא. על תלמידי חכמים צעירים להיוועץ עם גדולי הרבנים כדי לפסוק בשאלות קשות ולא לרוץ ולפסוק אפילו המשרה מוטלת על שכמם. (פרק ט).

מסקנות למעשה

דבריו של הרב שרמן שצוטטו בראש דברינו:

"הנובע מכך שבנשואי גיורים ומתגיירים הוראתם ופסיקתם של מרן ורבנן גדולי

מכתב מחבר הספר לגר"א נבנצל ביחס לקונטרס הגיור בכרך הקודם ב"ה י"ג תשרי תשס"ט

לכבוד הרב הגאון אביגדר נבנצל שליט"א שלום וכל טוב!
כאבתי לקרוא בדברי הרב שהוא מכנה בתי דין לגיור 'חבר לצים'. חלקם אני מכיר אישית
והם רחוקים מזה מרחק רב מאד מאד.

על הרב דרוקמן הי"ו שמעתי מאדם שהגרש"ז אורבאך זצ"ל אמר לו שהוא מכיר את
הרב דרוקמן כבר ארבעים שנה והוא מוסר את הנפש על עם ישראל. ומפי אדם שהיה
מקורב לרב שך זצ"ל שמעתי שהוא סומך על פסקי ההלכות של הרב דרוקמן. וכן רבנים
אחרים שאני מכיר הם צדיקים ובודאי אינם לצים. אולי הרב חושב שמהתלים בהם או
משקרים להם, אבל להגיד את אמירת הרב חושבני שזה לא ראוי ולא נכון.

אני מקוה שהרב יסלח לי על עזות הפנים כלפיו, אבל זה אחד הדברים שהרצ"ה קוק
זצ"ל חינך אותנו למחות על ביזוי ת"ח, שלא יארע בנו מה שארע לירושלים (שבת קיט
ע"ב). וסיפר על אביו הראי"ה קוק זצ"ל שכולו היה שקט ונעימות וענוה אבל כאשר היו
מבזים תלמידי חכמים הוא היה כולו סוער ורוגש.

ושוב סליחה יעקב אפשטיין

תשובת הרב הגאון אביגדר נבנצל – רב העיר העתיקה ירושלים

אף שכת"ר ידיו רב לו בראיות ומקורות, אבל מה לעשות שצריך לחזור על
הראשונות, שגיור צריך לבא מתוך אמונה בבורא ובי"ג עקרים, ומתוך רצון לקיים כל
מה שילמד מתורה שבכתב ובע"פ, ומתוך רצון ללמוד תורה, וגיורים שאינם כאלה אין
בהם כל ערך, הם מכניסים גוים לקהל ישראל, ומחריבים את כרמו ית', ואין כל נפ"מ
מי הרבנים שעושים זאת, ומי הקהל שקבלו אותם על עצמם ודברי הרב שרמן שליט"א
שרירים וקיימים. במו עיני נוכחתי בתוצאות אחד הגיורים. גם הלהיטות של ראש
הממשלה לאשר גיורים מוכיחה על ערכם של אלה, כי הרי אין רצונם של החילונים
לגרורם לרוב דתי בארץ.

תשובת מחבר הספר לגר"א נבנצל

ב"ה ער"ה תשס"ט שומריה ת"ו

לכבוד הרה"ג אביגדר נבנצל שליט"א שלום וכל טוב!

אף שהרב נחרץ מאד בהסתכלותו על הגיורים, לא אמנע מלהביע את דעתי ומחאתי.
לא אוכל להבין את דבריו שדברי נכונים אבל אף ביטולי הגיור של הרב שרמן
שרירים וקיימים.

פתחתי את קונטרסי השני על המשמעת לגדולי הדור בהערה אותה אני רואה
כיסודית לכל ויכוח בין תלמידי חכמים.

הבאתי שם את תשובת המבי"ט (סי' קטז) מדברי מהריב"ל וז"ל: "כל חכם הרדצה
להשיג על פסק חכם חבירו שהאריך בכתב להטעים דבריו, אינו יכול להשיג על פסקו רק אם
ג"כ מברר דבריו בטענות צודקות, אבל בפיטומי מילי בעלמא, לומר שאין הדין כפסקו, אין
שומעין לו".

חבל נחלתו

ובעל אם הבנים שמחה (הקדמה שניה עמ' לו הוצ' מכון 'פרי הארץ') הביאם וכתב: "על כן, דברי בספר הנוכחי המה מכוונים רק לאדם הרוצה לידע האמת כאשר הוא, והמה יתנו ארון קשבת למילי האמורים פה. ואיני אומר קבלו דעתי, אלא רק במשא ומתן של הלכה באתי פה, ומי שירצה לשתור דברי יסתור, רק בראיות מוכחות מדברי חז"ל כאשר אני הבאתי, ואז אתוכח עמו בזה כאשר יד ה' טובה עלי לטובה, אבל אם יבואו אלי בדברים בדויים גרידא בלי ראיות מחז"ל – אין שומעין להם כמבואר במב"ט הנ"ל".

וכיון שאני רואה את דברי בשני הקונטרסים כמבוססים על דברי חז"ל, ראשונים ואחרונים, איני חושב שדרך הויכוח הנכונה היא לקרוא לרבנים המגיירים: 'שועלים מחבלים כרם בית ישראל' (=לעיל בברכת הרב לספר י.א.). לא מצד דרך הויכוח שהרי לא זה היה הנושא, אלא האם גיוריהם קיימים. ועל כך הראיתי בשני הקונטרסים שאי אפשר לעוקרם, והמתגיירים הללו יהודים כמו כל בית ישראל אפילו אם שינו דעתם ושבו מאחרי ה'. ולכן כל נסיונות הרב שרמן לבטל גיורים מצד טענות סרק של גודל הרבנים המורים שאסור לגיירם, לא יועילו. והריני קורא עליו את הנאמר בבבא בתרא (קלג ע"ב-קלד ע"א): "בא עליו שמאי במקלו ותרמילו. א"ל: שמאי, אם אתה יכול להוציא את מה שמכרתי ומה שהקדשתי – אתה יכול להוציא מה שהחזרתי, אם לא – אי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי. אמר: הטיח עלי בן עזיאל! הטיח עלי בן עזיאל!". ואף ששמאי היה גדול מר' יונתן בן עזיאל (וקוראו בשם אביו) – הודה למעשהו של ר' יונתן בן עזיאל.

ובאשר לכינויים שהרב מכנה אותם רבנים, אולי יצאה תקלה מתחת ידם ואולי הערימו עליהם, אבל לבטל אלפי גיורים בשל גר אחד שלא נהג כראוי שהרב פגש לכך לא הגעתי. וכי כל רב בטוח שלא יצאו תקלות מתחת ידיו אף פעם? וכי בגלל זה מותר לכנותם כן. וכי הם עושים זאת שלא לשם שמם אלא בעבור בצע כסף או כבוד? וכי איך ניתן לומר זאת אם הם בוחנים ובודקים וחלק מהרוצים להתגייר דוחים, וא"כ איך ניתן לומר זאת או לכתוב זאת עליהם.

ובאשר ללהיטות ראש הממשלה, איני מבין את כבודו, וכי ממנו מביאים ראיה?! השאלה העיקרית שצריכה לעמוד על הפרק היא: האם מן הראוי לקבל גרים, וכיון שאנו צריכים לאהב את הקב"ה על הבריות – אנו צריכים לקבל גרים. ואין זה משנה אם הדוחף לכך הוא רה"מ או אחרים.

אסיים בברכת שנה טובה וכתובה וחתימה טובה לרב וביתו ולכל בית ישראל, שתהא השנה הבאה שנת שלום, שנת תשובת כל בית ישראל לרבש"ע.

יעקב אפשטיין

תשובת הגר"א נבנצל שליט"א

איני דן מי גדול הדור, אלא מי גר. אולי כדאי שכת"ר יערוך מחקר בין הגרים האלה איזה אחוז מהם שומרים שבת, ושאר מצוות מפורסמות, אולי ישתכנע שהגיר הזה הוא מצד "דברים שבלבו ובלב כל אדם" ואינו מקבל עליו כלום.

ביקרא דאורייתא ובברכת גמח"ט

צעיר הלויים אביגדר נבנצל

חבל נחלתו

הערת הגר"י אריאל רב העיר רמת גן

בתשובתך הארוכה על סמכותם של גדולי הדור בעקרון הצדק עמך. רק תלמיד אינו רשאי לחלוק על רבו (בפרט בימינו, בגלל אמצעי התקשורת החדשים רחוקים נעשו קרובים וייתכן שגם חוץ מג' פרסאות יהיה אסור). אך מי שאינו רבו בודאי שיכול לחלוק עליו. אלא שיכול הטוען לטעון איך ייתכן שאדם לא מקבל עליו גדולי תורה כרבותיו המובהקים. ולא היא. לא מכל אחד אדם זוכה ללמוד ואין חובה לקבל עליו את מי שאינו רבו כרבו. אמנם דעת תרוה"ד סי' קלח שת"ח מופלג ובפרט אם הוא גדול הדור נחשב כרבו מובהק לעניין הסבה. אך לא ברור אם גם לעניין קבלת מרותו. כי כבוד שאני ואין ספק שכולנו חייבים בכבודם של כל גדולי התורה, להתחשב בדעתם, ובודאי ובודאי שאין רשות לכל אדם ואפילו לא לצורבא מרבנן לחלוק על דעתם ללא ראיות מספיקות. אך תלמיד שהגיע להוראה רשאי לחלוק על רבו אם יש לו ראיות והוכחות לכך (י"ד רמב, ג בהגה). ולענייננו, מי קבע שיש להתחשב רק בגדולי תורה מסוימים דווקא? עם כל גדלותם, יש עוד גדולי תורה שלא הביעו דעה בנושא. על אחת כמה וכמה שאין לכנות מי שאינו תלמידם ולא קיבל את דעתם של גדולי תורה כ"רשע" כביכול ולפסול אותו לעדות ודין.

וכבר הערתי לכב' הגר"א שרמן אישית שעצם הטענה שבתי הדין לגיור עברו על דעתם של גדולי תורה אינה מדויקת. אותם גדולי תורה קראו לרבנים רושמי הנישואין לא להשיא גר אלא לאחר בדיקה. לכל היותר יש מקום לטעון שהרבנים רושמי הנישואין שלא עשו כן נחשבים אולי כעוברי עברה, למי שסובר כן. אך דיינים שקבלו גרים ולפי התרשמותם הגרים קבלו עליהם קיום תורה ומצוות לא עברו על הוראת הגדולים הנ"ל.

[בכמה מקומות אתה מעמיד את הרבנות הראשית כסמכות עליונה. אכן הרבנות הראשית היא סמכות-על ארגונית בכל הנוגע לכשרות, נישואין, גיור וכדו', דהיינו בכל הנושאים הציבוריים, כדי שהתורה לא תיעשה כשתי תורות. אולם באשר לסמכות הלכתית בכל השאלות הנוגעות לחיי הפרט מסופקני אם הרבנות הראשית עצמה רואה את עצמה כסמכות-על הלכתית].

סימן לג

מזרע ישראל

א. הרב (חבר הכנסת) חיים אמסלם פרסם קונטרס בשם 'וחיילים יגבר' המתייחס לספר אותו הוא אמר לפרסם העוסק בגיור. (כיון שעל הספר שמעתי רק מתוך דבריו לא אתייחס אליו אלא לקונטרס הנ"ל). בקונטרס מתייחס הרב אמסלם גם לנושא הגיור בכלל ולגיור בדורנו. בשני נושאים אלה לא אעסוק כאן. נסקור את עיקרי הנחותיו ומסקנותיו של הרב אמסלם בקונטרס: (א) הרב מניח כי סיבות הגיור (של חיילים בעיקר) הן מאהבת עם ישראל ורצון